

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 50»

«СОГЛАСОВАНО»

Руководитель МО

Халифаева Р. А. /Халифаева Р. А./

Протокол № _____

от «5» 09 2023 г.

«СОГЛАСОВАНО»

Зам. директора по УВР

Омарова З. Р. /Омарова З. Р./

«5» 09 2023 г.

«УТВЕРЖДАЮ»

Директор МБОУ СОШ №50

Гасанова У. М. /Гасанова У. М./

«5» 09 2023 г.

Рабочая программа по предмету
«Родной язык» (лезгинский)

2 часа в неделю, 68 часов в год

«ФГОС»

5 класс

2023– 2024 учебный год

разработала:учитель лезгинского языка
Халифаева Разибике Алисултановна

2023 – 2024 год

**Тематические планы по лезгинскому языку с 5 по 9 классы
на 2022-2023 уч.год.**

5 – КЛАСС

Вири сятерин къадар – 34 сят, гьафтада 1 сят.

Са класса темаяр чирунин сергьятрин къене программадин курс дегиш хьун мумкин я. (Тема чирун патал сятерин къадар тимилярун\гзафарун, геж\фад гун мумкин я).

Программадин материал чирун – 25 сят.

Контрольный диктант – 4 сят.

Чал гегьеншарун – 5 сят.

№	Тематикадин блокар, темаяр	Къилин мана	С. къ.	Келунин ківалахдин характеристика
1	Чал ва рахунар	<p>Чал ва инсан. Кхьинрин ва сивин рахунар. Чал ва рахунар. Чал инсанрин арада алакьадин важиблу алат я.</p> <p>Чалан ківалахдин жуьреяр:яб акалун, келун, кхьинар, рахунар.</p> <p>Ч/Г. «Къизилдин зул» темадай куьруь сочинение кхьин.</p>	1	<p>Чал инсанрин обществада туьретмиш хьун, инсанрин арада вилик фин, девлетлу хьун. Мисалар гьун, жуван хайи чал чирдайла, жуван халкьдин тарих, меденият мадни хъсандиз чирдай мумкинвилер гун.</p> <p>Инсандин уьмуьрда хайи чалан метлеблубликай суьгьбет авун.</p> <p>Хайи лезги чалан дикьетлувилини, гуьрчегвилини, девлетлувилини гъавурдик кваз хьун.</p> <p>Сивин ва кхьинрин чалан тафават тайинарун.Яб акалай ва я келай текстинин къилин мана ва тема ачухариз хьун, текстинай суалар гуз ва абуруз жавабар гуз алакьун.</p> <p>Текст анализ авун ва галай-галайвал кхьин.</p> <p>Келчивиликай ва уьмуьрдикай даях къуна жуьреба-жуьре сочиненияр ва сюжетдин шикилдин (адахь галаз санал миниатюрадин сочинение) кхьин.</p> <p>Орфографиядин ва пунктуациядин (чирай) къайдаяр ишлемишун.</p>
2	Сифтегъан клас келайбур тикрарун	<p>Существительния, прилагательнир къадарризни падежриз дегиш хьун ва абурун падежрин эхирар дуьз кхьин. Глагол ва адан дибдин формаяр. Маналу ва куьмекчи глаголар.</p> <p>(К.Д.) Грамматикадин тапшуругъар кваз контрольный диктант.</p> <p>ГъалатIрин винел ківалах.</p>	1	<p>Существительния падежриз дегишарун. Прилагательния ва абурун падежрин эхирар дуьз кхьин. Текстинай глаголар жагъурун.</p> <p>Маналу ва куьмекчи глаголар чара авун ва дуьз кхьин. Маналу ва куьмекчи глаголар кваз предложенияр туьклуьрун ва дуьз кхьин.</p> <p>Чалан паяр тайинарун.</p> <p>Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.</p>

Текст	<p>Текстникай мана-метлеб.</p> <p>Текстинин кьетленвилер: тема, кьилин мана, абзац ва мсб.</p> <p>Текстерин жуьреяр: хабардин, шикилар члугунин, фикирар лугьунин.</p> <p>Текстинин манадин анализ: адан композициядин кьетленвилер, микротемаяр ва абзацар, члал таьсир ийидай такьатар (чирайбурун сергьятра).</p> <p>Яб акалай ва я клелай текстинин галай-галайвилин, хкягьунин, ва куьруь сочиненидин мана.</p> <p>Текстинин манада ихтилатчидин тлвар.</p> <p>Текстинин информациядин дегишвилер: текстинин простой ва сложный план.</p> <p>Текст редактировать авун (чирайбурун сергьятралди).</p>	1	<p>Текстинин гьавурдик кваз хьун.</p> <p>Текстинин кьилин (ключевые) гафар жагьурун.</p> <p>Кхьинра орфографиядин ва пунктуациядин кьайдаяр (чирай) ишлемишун. Текстерин жуьреяр кьатлуниз хьун (хабардин, шикилар члугунин, фикирар лугьунин).</p> <p>Туклуьрнавай пландай хабардин текст агакьариз хьун.</p> <p>Алакьалу текстинин истемишунрин бинедаллаз текст арадал гьун, сочинение кхьин.</p> <p>Рахунрин, илимдин ва художественный текстер чеб-чпивай кьатлуниз хьун.</p> <p>Текстинин план туклуьрун (простой ва сложный), хуралай ва кхьена тексинин мана пландай суьгьбет авун, ихтилатчидин тлвар дегишариз хьун.</p> <p>Жуван ва масабурун текстерин манаяр редактировать авун: абурун якьин тир дуьзвилер ахтармишун ва кьимет гун.</p>
-------	---	---	--

3	<p>Синтаксис ва пунктуация. Чалан култура</p>	<p>Алакьалу ибараяр (словосочетанияр). Ибарайра кьилин ва табий гафар. Предложение. Мана-метлебдиз килигна простой предложенийрин жуьреяр: хабардин, суалдин, буйругьдин. Эвер гунин предложение. Предложенийрин эхирда эцигдай пунктуациядин лишанар. Предложениядин кьилин членар: сказуемое ва подлежащее (умуми информация). Предложениядин кьвед лагьай дережадин членар: дополнение, определение, обстоятельство. Гегьенш ва гегьенш тушир предложенияр. Са жинсинин членар квай предложенияр. Предложения са жинсинин членрин арада ва, -ни, амма союзар. Са жинсинин членар квай предложения эцигдай пунктуациядин лишанар. Са жинсинин членар умумиламишдай гафар ва абуроз талукь пунктуациядин лишанар: тире, кьве точка (танишарун). Обращение ва предложенияда ам чара авун. Дуьз ва кирс речь. Дуьз речь автордин гафарилай вилик ва кьулухь ишлемишун ва ам чара ийидай лишанар. Диалог. Пунктуациядин лишанар. (К.Д.) <i>Грамматикадин тапшуругьар кваз контрольный диктант.</i> <i>ГьалатIрин винел кьвалах.</i> ЧIГ. <i>Шикилар чIугунин ва жуван фикирар лугьунин гьикая-сочинение кьхин.</i></p>	<p>12</p> <p>Синтаксисдин кьилин манадин гьавурдик кваз хьун. Предложенияр алакьалу ибарайриз чара авун; гафарикай ибараяр жадайвал таяр жагьурун; ибарадай кьилин ва табий гафар жагьурун; предложенидин сергьятар тайинарун. Хабардин, суалдин, буйругьдин, эвер гунин предложенияр, са жинсинин членар, обращенияр, дуьз ва кирс речь квай предложенияр туькIуьрун, абур эсерлувилелди кIелиз алакьун, практикадин рекьяй предложенияр, лазим интонация хвена (ериш, манадин ударение, паузаяр, тегьер, ван) ишлемишун. Предложенийрай кьилин ва кьвед лагьай дережадин членар жагьурун. Гегьенш ва гегьенш тушир предложенияр текстерай жагьурун. Предложенийрай са жинсинин членар жагьурун ва абур дуьз кьхин. Предложенийра лазим чкайрал пунктуациядин лишанар эцигун. Предложенияр синтаксисдин жигьетдай разбор авун. Простой ва сложный предложенияр туькIуьрун. Обращенидиз ва дуьз речдиз талукь пунктуациядин лишанар эцигун, са жинсинин членар квай предложения пунктуациядин лишанар эцигун. Кьве паюникай ибарат сложный предложенияда запятой эцигун. Текстинай простой предложение жагьурун, грамматикадин диб чара авун, синтаксисдин разбор авун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.</p>
---	---	--	--

4	Фонетика ва графика. ЧӀалан культура	Фонетика ва графика. ЧӀалан сесер. Ачух сесер ва гьарфар. Ачух тушир сесер ва гьарфар. Ачух тушир сесерин дибдин жуьреяр. Зайиф ва гужлу ачух тушир сесер. Алфавит. Бязи гьарфарин (в, е, й, н, ь, ъ, я) кьетӀен везифаяр. Слог. Ударение. Гафарин паяр маса цӀарцӀиз акьудун. ЧӀГ. <i>Художникдин шикилдай куьруьсочинение кхьин.</i> <i>Проектдин кӀвалах: «Лезги чӀалан кхьинрин тарих»</i>	4 Фонетикадин кьилин манадин гьавурдик хьун. Ачух ва ачух тушир сесер чара авун. Зайиф ва гужлу ачух тушир сесер, лабиал сесер квай гафар дуьз кӀелун. Бязи гьарфарин кьетӀен везифаяр тайинариз алакьун. Ударение алай слог тайинариз чир хьун. Гафунин кьатӀ маса цӀарцӀиз дуьз акьудун. Гафар фонетикадин разбор авун. Лезги чӀалан орфографиядин словарь ишлемишиз ва адахь галаз кӀвалах ийиз чир хьун ва анай лазим тир информацияр жагьурун. Герек тир информация жагьурун ва ишлемишун. Проектдин кӀвалах тамамарун.
5	Лексика. ЧӀалан культура	Гаф ва адан мана-метлеб. Са мана ва гзаф манаяр авай гафар. Гафунин асул ва куьчуьрмишнавай манаяр. Омонимар. Синонимар. Антонимар. Тарихдин жигьетдай лезги чӀалан гафарин кьатар. ЧӀГ. <i>Шикилдай сочинение.</i>	3 Лезги чӀалан жуьреба-жуьре словаррихь галаз таниш хьун, абурукай менфят кьачун, гафарин манаяр тайинариз алакьун. Са манадин ва гзаф манайрин гафар, куьчуьрмишнавай манада ишлемишнавай ибараяр кьатӀуниз хьун. Ганвай лишанрай дуьз ва куьчуьрмишнавай манадин гафар гекьигиз хьун. Синонимар, антонимар, омонимар чир хьун; гзаф манайрин гафар ва омонимар чир хьун. Омонимрин ва синонимрин жергеяр жагьуриз хьун. Предложенийрай антонимар, синонимар жагьурун ва абур жуьт-жуьт кхьиз хьун. Гафар лексикадин анализ авун. Тематикадин лишанрай гафар группайриз паюн. Герек тир информацияр словаррай (синонимрин, антонимрин) жагьуриз вишлемишиз хьун.

6	Гафар арадиз агун ва орфография. Чалан культура	<p>ТуькӀуьр хъанвай ва туькӀуьр тахъанвай гафар. Гафунин диб ва эхир. Гафунин мана квай паяр: дувул, префикс, суффикс, инфикс. Инкарвилини префиксар дуьз кхьин.</p> <p>ЧӀГ. <i>Тайин са вакъадикай тамам сочинение туькӀуьрун. Жуван фикирар лугъун. (К.Д.) Грамматикадин тапиуругъар кваз контрольный диктант. ГъалатӀрин винел кӀвалах.</i></p>	4	<p>Гаф арадиз агунин ва туькӀуьр хьунин рекъай разбор авун. Гафуна морфемаяр (дувул, префикс, суффикс, инфикс) чир хьун ва абур лишандалди къалурун. ТуькӀуьр хъанвай гафар дуьз кхьин. Гафарай дувул, префикс, суффикс, инфикс морфемайриз чара авун. Глаголрихъ инарвилини префиксар гилигна дуьз кхьин. Гафунин паярин таблица чӀугун.</p> <p>Къурулушдин жигъетдай туькӀуьр хъанвай ва туькӀуьр тахъанвай простой гафар къатӀуниз хьун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.</p>
7	Морфология ва орфография Чалан культура	<p>Чалан паяр, абурун къетӀенвилер, везифаяр ва пай хьун.</p>	1	<p>Морфологиядин къилини манадин гъавурдик кваз хьун. Маналу ва куьмекчи чӀалан паяр чир хьун. Существительное ва глагол чиз хьун.</p>
8	Существительное	<p>Существительнидин мана-метлеб, морфологиядиз талукъ лишанар ва предложенида дибдин везифаяр. Хас ва умуми существительния, абур кхьинин къайдаяр. Инсанриз гудай <i>вуж?</i> ва амай вири затӀариз гудай <i>вуч?</i> суалар. Существительнийрин къадар. Существительния дибдин падежриз дегиш хьун (тикрарун).</p> <p>ЧӀГ. <i>Жуван фикирар лугъунин гъикая-сочинение кхьин. Проектдин кӀвалах: «Лезги чӀалан синонимар».</i></p>	2	<p>Чалан паярин тӀварар ва абурун метлебар. Маналу ва куьмекчи чӀалан паярин арада авай тафават чир хьун. Предложенида существительнидин везифа тайинарун.</p> <p>Хас ва умуми существительния чара ийиз хьун ва абур дуьз кхьин. Гзафвилини къадарда существительнийрин эхирар дуьз ишлемишун.</p> <p>Морфологиядин лишанриз килигна ганвай существительния группайриз паюн.</p> <p>Дибдин падежар чир хьун. Существительния дибдин падежриз дегиш хьун ва абур дуьз кхьин. Существительния морфологиядин разбор авун.</p>

9	Глагол	<p>Глаголдин мана-метлеб, морфологиядиз талукъ лишанар ва предложенида адан везифаяр. Кечмиш жери ва кечмиш тежер глаголар. Везифайриз килигна глаголдин жуьреяр: маналу ва куьмекчи глаголар. Куьмекчи глаголрин жуьреяр: тамам ва тамамсуз, алакъачи глаголар. Къурулушдиз килигна глаголдин жуьреяр: простой, сложный, составной.</p> <p><i>Ч/Г. Цлан газетдиз макъала кхьин.</i></p> <p><i>(К.Д.) Грамматикадин тапшуругъар кваз контрольный диктант.</i></p> <p><i>ГъалатIрин винел кIвалах.</i></p>	4	<p>Текстинай жуьреба-жуьре глаголар жагъурун, абурун лишанар, везифаяр, туькIуьр хьун тайинарун.</p> <p>Предложенида глаголдин везифа тайинарун.</p> <p>Сложный ва составной глаголар дуьз кхьин. Сложный ва туькIуьр хьанвай глаголар дуьз кхьинин винел тапшуругъар тамамарун. Рахунра, кхьинра глаголрикай-синонимрикай менфят къачун.</p> <p>Кечмиш жери глаголринни ва кечмиш тежер глаголрин арада авай тафават тайинариз хьун.</p> <p>Глагол морфологиядин разбор авун.</p>
10	Йисан къене кIелайбуьр тикрарун	<p>Йисан къене кIелай материалар тикрарун.</p> <p><i>Ч/Г. Муаллимди тайин тир темадай жуван фикирар лугъунинсочинение кхьин.</i></p>	1	<p>Синтаксис ва пунктуация, фонетика ва графика, лексика, гафар арадиз атун ва адан орфография, морфология ва орфография тикрарун, тапшуругъар тамамарун. Гафар маналу паяриз чара авун ва дуьз кхьин. Существительнияьр дибдин падежриз дегишарун ва абур дуьз кхьин. Текстина чIалан (чирнавай) паяр чара авун. Пунктуациядин лишанар дуьз эцигун.</p> <p>Аялрин чирвилер ва алакъунар ахтармишун.</p>
	Вири:	<p>Программадин материал чирун – 25 с.</p> <p>ахтармишунин диктантар – 4 с.;</p> <p>чIал гегьеншарун – 5 с.;</p>	34 с.	

Тематические планы по лезгинской литературе с 5 по 9 классы на 2022-2023 уч.год.

5 – КЛАСС

Вири – 34 сят (гьафтеда 1 сят)

Эсерар келуниз – 25 сят

Чал гегьеншаруниз – 5 сят

Класдилай кьеце келай эсеррикай суйгьбетриз – 4 сят.

Тематикадин блок/раздел	Программадин кьилин мана	Сяте рин кьад ар	Аялрин кьвалахдин кьилин жуьреяр
	<p style="text-align: center;">Гьахьун</p> <p style="text-align: center;"><i>Литературадин теория</i></p> <p>Чал. Дидедин чал. Литература. Художественный литература. Литературадин чал</p>	1 сят	<p>Художественный литературадин мана-метлеб чир хьун. Художественный эсер келуни инсандин руйгьдин девлет артухарун, культура хкажун. Хайи литература учебный предмет я. Литературадикай, гафунин искусстводикай хьиз, сифте баянар гун.</p>

ХАЛКЪДИН МЕЦИН ЭСЕРАР МАХАР	<p>«Вафалу дустар», «Пачагъ хъайи яц».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Махар. Махарин жуьреяр. Кьиса. Миф.</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> «Къаридиз куьмек гайи къушар», «Тапан кьин кьур жанавур».</p> <p><i>Классдилай кьеце кӀелдай эсера рва кӀабар</i> Лезги халкъдин махар</p>	2 сят	<p>Лезги халкъдин махар ва абурун жуьреяр. «<i>Вафалу дустар</i>» махуна халис дуствал къалурун. Къилин игитар тайинарун ва абурун къаматар ачухарун. «<i>Пачагъ хъайи яц</i>» махуна ахмакъвал ва къанихвал негъ авун. Махунин къилин фикир ва художественный кьетӀенвилер чир хьун. Махар тукӀуьр хьунин къайда. Абурун темаяр ва къилин фикирар. Игитрин арада авай алакьяр сад- садав гекьигун. ЧӀалан кьетӀенвилериз фикир гун.</p>
	<p>«Вишришар»</p> <p><i>Литературадин теория</i> Къаравилияр.</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> «Квасади кутур цикӀен».</p>	1 сят	<p>«<i>Вишришар</i>» къаравилида тапархъан Шагьмурадани Исламан къаматар ачухарун. Къаравилидин къилин фикир тайинарун.</p>
	<p>Мисалар</p> <p>Мисалар. Гекьигунар.</p> <p><i>Литературадин теория</i> Мисалар. Гекьигунар.</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> Зегьметдикай мисалар.</p> <p><i>Классдилай кьеце кӀелдай эсера рва кӀабар</i> Лезги халкъдин мисалар ва мискӀалар.</p>	1 сят	<p>Мисалра хайи халкъдиз, ватандиз авай кӀанивал къалурун, темпелвал ва алчахвал негъ авун. Душманриз акси женг тухуникай, зегьмет чӀугуникай, девлетлувиликайни кесибвиликай, дуствиликайни юлдашвиликай халкъдин мисалар. Факай мисалар. Мисалрин чӀалан гуьрчегвал. Мисалрай халкъдин акьул, камал акун. Мисалрин дуьм-дуьз ва куьчуьрмишнавай мана.</p>
<p>МискӀалар</p> <p><i>Литературадин теория</i> МискӀал. Эпитет. Олицетворение.</p> <p><i>Алави кӀелун патал</i> ТӀебиатдикай мискӀалар. Шагьабудин Шабатов. «Зул». Проектдин кӀвалах: <i>Лезги халкъдин мисалар ва мискӀалар.</i></p>	1 сят	<p>МискӀалра халкъдин акьул, фагьумлувал, яратмишдай алакьунар хьун. МискӀалрин художественный кьетӀенвилер чир хьун.</p>	

<p><i>шикилар».</i></p> <p>Къняс Межидов «Дагълар юзазва».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Повестъ.</p> <p><i>Классдилай къеце келдай эсерар ва ктабар</i> Къасум Фаталиев. «Галат тавур къелем»</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин уьуьрдинни яратмишунрин рехъ. Дагълар юзазва» повестда ишлемишнавай художественный алатар (игитрин чпин хиялар, фикирар (къенепатан монологар) уstadвилелди гун, халкъдин риваятрикай менфят къачун.). Повестдин къилин игит Мерданакай куьруь ихтилат авун. Повестда лезги халкъдин уьмуьр къалурун. Гъялзавай месэлаяр. Повестдин къилин фикир ва художественный къетленвилер ачухарун.</p>
<p>Агъед Агъев «Лезгияр».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Художественный эсердин чал. Роман. Литературадин тип ва умуми къамат. <i>Классдилай къеце келдай эсерар ва ктабар</i> Азизханов К. «Девирдин зенг».</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин уьуьрдинни яратмишунрин рехъ. Романда 50–60-йисара лезги халкъдин уьмуьр къалурун. Къилин игитрин (Шагьмарданов, Мусаев, Нигер, Шапери) къаматар. Гъялзавай месэлаяр. Романдин къилин фикир ва художественный къетленвилер ачухарун.</p>
<p>Алирза Саидов «Уста Идрис».</p> <p><i>Литературадин теория</i>Поэмадин жуьреяр. <i>Алава келун патал</i> А.Саидов. «Дидедин къисас», «Рекъера».</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Поэмадин къилин фикир. Уста Идрисан къамат. Поэма туьклуьр хьунин къетленвилер. Чалан такъатар. Ритмдин ва рифмдин къетленвилер тайинарун</p>
<p>Межид Гъажиев «Ирид къаш».</p> <p><i>Классдилай къеце келдай эсерар ва ктабар</i> Гъасанов З. Умудлу кам. Гъаким Къ. Чан алай дагълар.</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Повестдин метлеб ачухарун. Гитлеран чапхунчийрихъ галаз дяведа советрин халкъарин садвал, дуствал къалурун. Тамаман къамат. Повестдин художественный къетленвилер тайинарун.</p>
<p>Байрам Салимов «Рикликай риваят».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Б.Салимов. «Бармакдикай риваят». Къ. Къелентеров. Русвагъдин чалар. Проектдин кваллах: «Байрам Салимован яратмишунар».</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «Рикликай риваят» ва «Бармакдикай риваят» эсерин къилин фикирар ва художественный къетленвилер ачухарун. Дагъустандин тарихдихъ галаз алакьада хьун.</p>

<p>Асеф Мегъман «Ватан я зи».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Гъезел.</p> <p><i>Классдилай къеце кӀелдай эсерар</i> <i>ва ктабар</i> Магъмудов А. Чун стхаяр я. Алава кӀелун патал А.Мегъман. «Жува жувакай». Яргунви Гъажибала. «Генерал Абилов».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. А.Мегъман гъезелар: абурун мана-метлеб, художественный кӀетӀенвилер тайинарун. А.Мегъман – композитор. Заридин манийрин мана-метлеб ачухарун.</p>
<p>Абдулбари Магъмудов «Веси».</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> Азедин Эсетов. Куьруь гьикаяяр.</p> <p><i>Классдилай къеце кӀелдай эсерар</i> <i>ва ктабар</i> Меликмамедов М. Беневша хьиз экъечӀда.</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «Веси» повестдин тема, сюжет ва кӀилин игитар ачухарун. Сайдумованни Камалован къаматар къалурун. Къаридин веси. Милициядин къуллугъчийрин секинсуз зегъмет. Повестдин чӀал. Эсердин кӀилин мана ачухарунин карда диалогрин метлеб ачухарун.</p>
<p>Ибрагъим Гъуьсейнов «Къванер».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Шииратдин эсерар.</p> <p><i>Классдилай къеце кӀелдай эсерар</i> <i>ва ктабар</i> Казимов К. Гьикаяяр ва повестар. Къафланов З. Шиирар ва поэмаяр.</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Ватандин Чехн дяведин йисара халкъдин ватанпересвал. Селиман къамат. Поэмадин кӀилин фикир ачухарун патал къванерин метлеб. Фашистрин жасусдин фикир кӀилиз акъат тавун. Поэмадин туюкӀуьр хьун, чӀалан такъатар тайинарун.</p>
<p>Жамидин Куьмекда чна», «Валай кӀани дуст авач», «Тарифди алдатмишна».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Хъвер, зарафат, ягъанат.</p> <p><i>Классдилай къеце кӀелдай эсерар</i> <i>ва ктабар</i> Ведихов М. Гьикаяяр ва повестар. <i>Алава кӀелун патал</i> Жамидин. «Адет ава дагълара». «Са чӀехида авур амал», «Хзандин адет». Нариман</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишун рехъ чир хьун. «Куьмекда чна», «Валай кӀани дуст авач», «Тарифри алдатмишна» шиирра зарафатдин ва ягъанатдин куьмекдалди куьгъне адетар, инсанрик квай чӀуру хесетар негъ авун. Жамидинан эсеррин художественный кӀетӀенвилер тайинарун.</p>

<p>Магъманов. «Миграгърин къравилияр».</p>		
<p>Азиз Алем «Суйгъурдин ялав», «Рекъикай поэма».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Памфлет, сюжет, триолет.</p> <p><i>Классдилай къеце келдай эсерар ва ктабар</i> Рамазанов Къ. Шиирар. Ризванов З. Шиирар ва поэмаяр.</p> <p><i>Алава келун патал</i> А.Алем. «Самур вацц», «Вахтунин гуьзгуй». Зульфийкъар Къафланов. «Зи хер».</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «Суйгъурдин ялав» шиирда шаирдиз экуь дуйнья сад ийизвай ва вири эллер шад ийизвай дуствилин ялав клан хьун. «Рекъикай поэма» эсерда шаирдин веревирдер. Шиирдин кьурулуш ва члалан такьатар тайинарун. А. Алеман шииратдин художественный кьетленвилер. Цийи жанраяр, жанрайрин жуьреяр кьалурун.</p>
<p>Гъаким Къурбан «Ракъинин муг».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Роман ва романрин жуьреяр.</p> <p><i>Классдилай къеце келдай эсерар ва ктабар</i> Гъаким Къ. Чан алай дагълар.</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «Ракъинин муг» роман-трилогиядин сад лагъай ктабдин тема – лезги халкъди азадвал патал асирралди женг чугун. Романдин кьилин игит Сфи-эфенди суьргуьндай хтун. Адан къамат. Жемьтднн гьал-агьвал ва ацукьун-къарагъун. Сфи-эфендиди хуьре медреса ачухун. Романдин кьилин фикир, композиция, художественный кьетленвилер ва члал ачухарун.</p>
<p>Ханбиче Хаметова «Стлал ва къван».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Х.Хаметова. «Туракъ гьетерин марф». Седакъет Керимова. «Жуванбуруз чар». Саират. Рубайияр.</p> <p><i>Классдилай къеце келдай эсерар ва ктабар</i> Ризванов З. Шиирар ва поэмаяр. Саидгъасанов С. Шиирар. <i>Проектдин кваллах:</i> «Х.Хаметовадин шиирра муьгъуьббатдин лирика».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «Стлал ва къван» поэмадин кьилин къаматар. Поэмадин кьилин фикир ачухарунин карда художественный такьатрин метлеб. Х. Хаметовадин муьгъуьббатдин лирика.</p>
<p>Арбен Къардаш «Халкъдин чин», «Алпан».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдин ва яратмишунрин рехъ.</p>

<p>Магьманов. «Миграгърин къаравилияр».</p>		
<p>Азиз Алем «Суьгъурдин ялав», «Рекъикай поэма».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Памфлет, сюжет, триолет.</p> <p><i>Классдилай къеце кӀелдай эсерар ва ктабар</i> Рамазанов Къ. Шиирар. Ризванов З. Шиирар ва поэмаяр.</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> А.Алем. «Самур вацӀ», «Вахтунин гуьзгуь». Зульфיקъар Къафланов. «Зи хер».</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «Суьгъурдин ялав» шиирда шаирдиз экуь дуьнья сад ийизвай ва вири эллер шад ийизвай дуствилин ялав кӀан хъун. «Рекъикай поэма» эсерда шаирдин веревирдер. Шиирдин къурулуш ва чӀалан такъатар тайинарун. А. Алеман шииратдин художественный къетӀенвилер. Цийи жанраяр, жанрайрин жуьреяр къалурун.</p>
<p>Гъаким Къурбан «Ракъинин муг».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Роман ва романрин жуьреяр.</p> <p><i>Классдилай къеце кӀелдай эсерар ва ктабар</i> Гъаким Къ. Чан алай дагълар.</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «Ракъинин муг» роман-трилогиядин сад лагъай ктабдин тема – лезги халкъди азадвал патал асирралди женг чӀугун. Романдин къилин игит Сфи-эфенди суьргуьндай хтун. Адан къамат. Жемьятднн гьал-агъвал ва ацукъун-къарагъун. Сфи-эфендиди хуьре медреса ачухун. Романдин къилин фикир, композиция, художественный къетӀенвилер ва чӀал ачухарун.</p>
<p>Ханбиче Хаметова «СтӀал ва къван».</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> Х.Хаметова. «Туракъ гъетерин марф». Седакъет Керимова. «Жуванбуруз чар». Саират. Рубайияр.</p> <p><i>Классдилай къеце кӀелдай эсерар ва ктабар</i> Ризванов З. Шиирар ва поэмаяр. Саидгъасанов С. Шиирар. <i>Проектдин кӀвалах:</i> «Х.Хаметовадин шиирра муьгъуьббатдин лирика».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «СтӀал ва къван» поэмадин къилин къаматар. Поэмадин къилин фикир ачухарунин карда художественный такъатрин метлеб. Х. Хаметовадин муьгъуьббатдин лирика.</p>
<p>Арбен Къардаш «Халкъдин чин», «Алпан».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдин ва яратмишунрин рехъ.</p>

<p>Кьюьчхуьр Саид «Чубарук», «Аквазвач заз».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Эсердин тема. Эсердин кьилин фикир.</p> <p><i>Алава келун патал</i> Кь.Саид. «Лянет». Чепиви Навруз. «Бязибуруз килигна зун». Абдулагъа Ашурагъаев. «Игитдин кьамат».</p>	2 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва эсеррикай куьруь малуматар. «<i>Чубарук</i>» шиирда тѣбиатдин шикилар. Шиирдин кьилин фикир. Адан члалан кьѣтенвилер: ранг ядай гафар ва рифмаяр. «Аквазвач заз» шиирда заридин кьилел атай бедбахтвал кьалурун. Ханарин зулумдиз акси фикирар. Эсердин художественный кьѣтенвилер.</p>
<p>Мазали Али «Ватан», «Кесибвал».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Лирика ва лирикадин игит.</p> <p><i>Алава келун патал</i> М.Али. «Жегьилриз тавакью».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар. «Ватан» шиирдай кирамдиз хайи хуьр рикливай кланзавайди акун. Ватандихъ авай муьгьюьббат кьалурзавай ранг ядай гафар. Шиирдин кьилин мана.</p>
<p>Етим Эмин «Билбил», «ХупI ярашугъ я!».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Е. Эмин. «Тумаць яц», «Къях тIуьр кац», «КIекрез». Шихнесир Къафланов. «Уьмуьрдал вун ашукъ ятIа».</p> <p><i>Классдилай кьеце кIелдай эсерар ва кIабар</i> Етим Эмин. Хкягъай эсерар.</p>	2 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар. «Билбил» шиирдин тема ачухарун. Билбилдин кьамат ачухарзавай члалан такьатар кьалурун. Эсердин кьилин фикир тайинарун. «ХупI ярашугъ я!» шиирда яшайишдин шикилар, вуч квез ярашугъ ятIа, тайинарун. Шиирдин члалан кьешенгвал кьалурун.</p>
<p>СтIал Сулейман. «Судуяр», «Итимвал хъсан я».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Эпитет. Олицетворение. (<i>Чирвилер гегьеншарун</i>). Метафора.</p> <p><i>Алава келун патал</i> С.Сулейман. «Фекьяр», «Девлетлуяр, чиновникар». Насруллагъ Нури. «Играми шаир Сулейманаз», Эльвира Савзиханова «Рагъ».</p> <p><i>Классдилай кьеце кIелдай эсерар ва кIабар</i> СтIал Сулейман. «Экуьнин гьед». <i>Проектдин кIвалах</i>: «СтIал Сулейманан яратмишунар».</p>	2 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар. «Судуяр» шиирда дуванбегрин къаних суфатар кьалурун. Ранг ядай гафарин куьмекдалди абурун амалдарвал, фендигарвал ачухарун. Шиирдин чIал гуьрчегзавай такьатар. «Итимвал хъсан я» шиирдин кьилин фикир ачухарун. С. Сулейманан эсеррин куьмекдалди алатай замана чи девидив гекьюгун.</p>
	1 сят	

<p><i>Классдилай къеце кIелдай эсерар ва ктабар</i> Фатуллаева П. Шиирар.</p>		
<p>Феликс Бахшиев «Цай кьун».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Шиират, гьикаят, драма.</p> <p><i>Классдилай къеце кIелдай эсерар ва ктабар</i> Култаев А. Шиирар ва поэмаяр.</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «Цай кьун» повестда чи девирдин инсанрин кьанажагълу ва фендигар гьерекатар, ниятар ва гьиссер. Къилин игит Амалбеган кьамат. Повестдин къилин фикир ва художественный кьетIенвилер тайинарун.</p>
<p>Йиса кьачур чирвилер тикрарун.</p>	<p>1 сят</p>	<p>XX асирдин 2-паюна Дагьустандин халкъарин литератураяр мадни вилик фин ва девлетлу хьун. Милли литературайрин бажарагълу векилрин (Р. Гьамзатов, А. Абу-Бакар, М. Атабаев, М.-З. Аминов, Ф. Бахтиев, С. Увайсов ва мсб.) эсеррин художественный кьетIенвилер.</p>

ЮКЪВАН УМУМИ ОБРАЗОВАНИДИН
ТАХМИНАН РАБОЧИЙ ПРОГРАММА
ЛЕЗГИ ЧІАЛ

(5 – 9 классрин образовательный организацияр патал)

Махачкъала
2022

ГЪАВУРДА ТВАДАЙ ЧАР

«Лезги ч1ал» учебный предметдин тахминан рабочий программа юкьван умуми образованидин рекьяй Гьукуматдин федеральный образовательный стандартрин (ФГОС), юкьван умуми образованиди гуьзлемишзавай Истемишунрин бинедаллаз туьк1урнавайди я.

Тахминан рабочий программади муаллимдиз ихьтин мумкинвилер гуда:

1) лезги ч1алан тарс кыле тухудайла, цийи кьайдадин эгеч1унин тегьердикай менфят кьачуналди личностдин (хсуси), метапредметдин арада авай алакьайрин ва предметдин нетижаяр кыле тухун, Гьукуматдин федеральный образовательный стандартрин бинедаллаз юкьван классра чирвилер гунин кьайдайра кьалурнавайвал;

2) «Лезги ч1ал» учебный предметдин гьар йисан чирвилер кьачунын кьайдатайнарун ва планламишнавай чирвилерин нетижайрин туьк1ур хьунин тегьер (кьурулуш) кьалурун, Гьукуматдин федеральный образовательный стандартрал, юкьван классра чирвилер гунин программадал бинеламиш хьана;

3) календардинни тематикадин планирование, гьар са классдин хсусивилер ва кьет1енвилер фикирда кьуна, меслят кьалурнавай паюниз/темадиз талукьарнавай вахт ишлемишна, арадал гьун.

«Лезги ч1ал» учебный предметдин тахминан рабочий программа гъавурда твадай чарчикай, чирзавай тарсунин метлеб ачухаруникай, тарсунин умуми характеристикадикайни нетижайрикай ва тематикадин планированидикай ибарат я.

Гъавурда твадай чарчи предмет чирунин умуми мана-метлеб ачухарзава, аялрин фагьум-фикир авунин алакьунар вилик тухун малумарзава; учебный пландин кьурулушда лезги ч1алан чка тайинарзава, арадал кьезвай нетижаяр ва тематикадин планированидин кьурулуш ачухарзава.

«Лезги ч1ал» учебный предметдин умуми характеристика

Лезги ч1ал – им лезги халкьдин хайи ч1ал я. Ч1ал Кавказдин ч1аларин хизандик акатзава. Аялриз чирвилер гунин карда «Лезги ч1ал» учебный предметди важиблу чка кьазва.

Хайи ч1алан метапредметрин образовательный функцияри, «Лезги ч1ал» учебный предметди, чирвилерин жигьетдай, школада келзавай аялдин кьат1унар гегьеншарзава. «Лезги ч1ал», ученикар патал абурун веревирдериз, акьул-камалдиз ва яратмишунриз хцивал, гележег гузвай кьуват я; чпин чирвилер деринардай, абур генани гегьеншардай келунин диб-кьайда я. Хайи ч1ал, лезгийрин медениятдинни эдебиятдин руьгьдин девлетар,

инсаниятди культурадинни тарихдин рекъе къазанмишнавай агалкъунар саламатдиз хуъзвай хазина я. Ада жуъреба-жуъре чирвилер аннамишуниз, абур хуъниз еке таъминарзава. Пешкарвилерин гележегда анжах ам галаз хкаж жезва. Хайи члала аялдин бейнида, гъвечли члалавай эгечина, къанажагъдин нормаяр твазва, уьмуърдин жуъреба-жуъре шартлара, ахлакъ хвена, экъечлиз куьмекзава.

Метапредметрай ва предметрай чирвилер гунин карда лезги члалан курсунин метлебди школадин образовательный процесда къетлен чка къазва, ада коммуникативдив, члал, лингвистика ва культураведвал вилик тухунив гъавурда аваз эгечлиз тазва.

Коммуникативдик рахунин члалан жуъреяр, мецин ва кхьинрин члалан культура, уьмуърда ишлемишиз жедай алакьун ва бажарагълувал акатзава. Коммуникативный рекъяй гъазурвал (компетентность), суьгьбетдин рахунриз къимет гудайла, винел акъалтзава. Члалан ва лингвистикадин (языковедвилин) тежриба члалакай авай чирвилерин бинедаллаз арадал къвезва; литературный члалан карчи нормаяр чир хъайила, общество вилик тухузвай вакъиа хъиз къабулайла, ученикрин рахунрин члал грамматикадин къурулушдал ва словарный запасдал мягъкемар ва девлетлу авурла, лингвистикадив илимдив хъиз эгечлайла; лингвистикадиз талукъ жуъреба-жуъре словаррикай менфят къачуз агакъайла.

Культуроведвилин тежрибадик (компетенциядик) хайи члал, милли меденият (культура) гъиссиз, фагъумиз, тазвай жуъреяр (формаяр), члални, халкъдин тарих чеб-чпиз мукъва тирди аннамишунин, лезги члалал гуьрчегдиз рахаз хьунин нормаяр акатзава.

Лезги члалан курсунин алакьа – кар гужлу авуни, метапредметар чирдай важиблу шартлар тепкил авуниз, инсандин савадлувал артухар авуниз къуллугъзава. Метапредметдин дережа авай, савдлувал ахтармишзавай къилин индикаторар язва: коммуникативнивилинни универсальнивилини келунин гьерекатар (рахунрин вири жуъреяр гегъеншдиз чир хьун, таяр-туьшерихъ ва члехибурухъ галаз бегъерлу рахун арадал гъиз хьун; жуван фикир къетлендиз, дуьзгуьндиз, къадайвал ва атлуз-атлуз лугъуз хьун; алакьадин процесда мецин ва кхьинрин члалан къилин нормайрал амал авун, лезги члалан рахунрин этикет хуьн ва мсб.); познавательнивилинни универсальнивилини (цлийивилер чир хьун) келунрин гьерекатар (месэла, дуьз эцигиз хьун, делилар къалуриз хьун, фикирар къадайвал ачухариз хьун, гъизвай тезисрин гъахъ-нагъахъвал тестикъариз хьун; библиографический къекъуьнар къиле тухун, жуъреба-жуъре чешмейрай лазим тир информацияр жагъурун; сад ва къвед лагъай дережадин информацияр тайинарун, келунин метлеб аннамишун; информацияр жагъурдай методар ишлемишун ва мсб); регулятивнивилинни универсальнивилини (кваллах къайдада тун) келунин гьерекатар (галай-галайвал хвена, планламишун, кваллахдин мана жавабдардаказ эцигун ва

къиле тухун, гереквал атайла ам дегишарун; жува-жувал гуъзчивал тухун, жува-жуваз къимет гун, ишлемишун ва мсб). Функциональный савадлувилин къилин компонентар рахунин чӀалан жуьрейрал бинеламиш хъанва ва абуру ученикрин чӀал - веревирдер гегъеншарзава ва яни гзафни гзаф школада дидедин чӀал чирдайла. Лезги чӀалан баянар галачиз, ученикриз функциональный савадлувиликэй бес къадар чирвилер гуз хъун четин я. Школада лезги чӀал чир авуни инсандин культурнивилин дережа хкажун, адав вичин чирвилер образованидин маса учрежденийра авун герек я: тамам юкъван школадин чӀехи классра, юкъван специально клелунин (учебный) заведенийра.

«Лезги чӀал» учебный предмет чирунин мурад-метлеб

Юкъван классра «Лезги чӀал» учебный предмет чирун патал мурад-метлеб:

- жуван хайи чӀалал рикӀ алаз тербияламишун, чӀалаз гуьрмет авун, адав, культурадин вакъиадив хъиз, рикӀ гваз эгечӀун; сад-садав рахунин къилин такъат тирди аннамишун, обществада къабулнавай къанажагъдинни ахлакъдин нормайрин къуват; эстетикадин жигъетдай хайи чӀалахъ авай багъавал;

- школада ва адалай къеце жуван хайи лезги чӀал чир хъун; рахунин чӀал гъавурда гъатдайди ва девлетлу авун; учебный гьерекатар чарасуз тир учебный алакьунралди (универсальнидаказ) планламишун, рахунин чӀалал гуъзчивал тухун; библиографический ахтармишунар тухун, лингвистикадин словаррай ва маса чешмейрай къачузвай, гъатта СМӀ-рай (махлукъатлу хабаррин такъатрай) ва Интернетдай, малуматриз (информацийриз) хсуси рангар хгун, текстерик дегишвилер кухтун ва мсб.;

- чӀалан туькӀуьр хъунин къайдаярни законар ва адан везифаяр, стилистика ресурсрин (шейэрин) ва литературный чӀалан къилин нормаяр дериндай чир хъун; чӀалан делилар къатӀуз, аннамишиз, гекъигиз ва къайдада тваз алакьун; мецин ва кхьинрин чӀалан культурадикай хабар хъун, вири дуьшуьшра рахунин гуьрчегвилел, нормайрал ва къайдайрал амал авун; рахунра ишлемишзавай грамматикадин такъатрин ва словарный гафарин къадар (запас) артухарун; рахунра къазанмишнавай алакьунар, чирвилер ва вердишвилер школадин ва гъар йикъан уьмуьрда ишлемишун;

- чӀалакай илимдин жуьреба-жуьре хилерай (фонетика, морфология, синтаксис) мягъкем чирвилер гун; гъар са ученикдиз лезги литературный чӀалан орфографиядин, пунктуациядин, орфоэпиядин нормаяр дериндай чирун; лезги чӀал вилик финин, девлетлу авунин рекъер тайинарун, ачухарун, илимдин тарихдай ва лезги чӀалан винел кӀвалах авур алимрикай аялриз информацияр гун ва мсб.

ЧӀал инсанрин обществада туьретмиш жезва, вилик физва, чӀал хуьн, девлетлу авун патал ам акъалтзавай несилриз чирун чарасуз я.

Учебный планда «Лезги чӀал» учебный предметдин чка

Гьукуматдин Федеральный юкьван умуми образованидин стандартрихъ галаз къадайвал «Лезги чІал» учебный предмет «Дидед чІал ва Литература (дидед чІалал)» предметдин областдик акатзава ва чирун патал ам важиблу предмет я.

Юкьван школадин V - IX классра «Лезги чІал» чирун патал 340 сят чара авунва: 5 – классда 34 сят (гьафтеда 1 сят, 34 кІелунин гьафте), 6 – классда 68 сят (гьафтеда 2 сят, 34 кІелунин гьафте), 7 – классда 68 сят (гьафтеда 2 сят, 34 кІелунин гьафте), 8 – классда 68 сят (гьафтеда 2 сят, 34 кІелунин гьафте), 9 – классда 34 сят (гьафтеда 1 сят, 34 кІелунин гьафте).

«Лезги чІал» учебный предмет чирун патал образовательный организационин иштиракчийривай туькІуьрзавай пландин паюникай сятерин къадар артухар авуртІа жеда.

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 50»

«СОГЛАСОВАНО»

Руководитель МО

М /Халифаева Р. А./

Протокол № _____

от « 5 » 09 2023 г.

«СОГЛАСОВАНО»

Зам. директора по УВР

Зеев /Омарова З. Р./

« 5 » 09 2023 г.

«УТВЕРЖДАЮ»

Директор МБОУ СОШ №50

Гасанова У. М.

2023 г.

Рабочая программа по предмету
«Родной язык» (лезгинский)

2 часа в неделю, 68 часов в год

«ФГОС»

6 класс

2023– 2024 учебный год

разработала:учитель лезгинского языка
Халифаева Разибике Алисултановна

2023 – 2024 год

ГЪАВУРДА ТВАДАЙ ЧАР

«Лезги чІал» учебный предметдин тахминан рабочий программа юкьван умуми образованидин рекьай Гьукуматдин федеральный образовательный стандартрин (ФГОС), юкьван умуми образованиди гун гуьзлемишзавай Истемишунрин бинедаллаз туькІуьрнавайди я.

Тахминан рабочий программади муаллимдиз ихьтин мумкинвилер гуда:

1) лезги чІалан тарс кьиле тухудайла, цІийи кьайдадин эгечІунин тегьердикай менфят кьачуналди личностдин (хсуси), метапредметдин арада авай алакьайрин ва предметдин нетижаяр кьиле тухун, Гьукуматдин федеральный образовательный стандартрин бинедаллаз юкьван классра чирвилер гунин кьайдайра кьалурнавайвал;

2) «Лезги чІал» учебный предметдин гьар йисан чирвилер кьачунин кьайда тайинарун ва планламишнавай чирвилерин нетижайрин туькІуьр хьунин тегьер (кьурулуш) кьалурун, Гьукуматдин федеральный образовательный стандартрал, юкьван классра чирвилер гунин программадал бинеламиш хьана;

3) календардинни тематикадин планирование, гьар са классдин хсусивилер ва кьетІенвилер фикирда кьуна, меслят кьалурнавай паюниз/темадиз талукьарнавай вахт ишлемишна, арадал гьун.

«Лезги чІал» учебный предметдин тахминан рабочий программа гъавурда твадай чарчикай, чирзавай тарсунин метлеб ачухаруникай, тарсунин умуми характеристикадикайни нетижайрикай ва тематикадин планированидикай ибарат я.

Гъавурда твадай чарчи предмет чирунин умуми мана-метлеб ачухарзава, аялрин фагьум-фикир авунин алакьунар вилик тухун малумарзава; учебный пландин кьурулушда лезги чІалан чка

тайинарзава, арадал къвезвай нетижаяр ва тематикадин планированидин къурулуш ачухарзава.

«Лезги чІал» учебный предметдин умуми характеристика

Лезги чІал – им лезги халкъдин хайи чІал я. ЧІал Кавказдин чІаларин хизандик акатзава. Аялриз чирвилер гунин карда «Лезги чІал» учебный предметди важиблу чка къазва.

Хайи чІалан метапредметрин образовательный функцияри, «Лезги чІал» учебный предметди, чирвилерин жигъетдай, школада кІелзавай аялдин къатІунар гегъеншарзава. «Лезги чІал», ученикар патал абурун веревирдериз, акбул-камалдиз ва яратмишунриз хчивал, гележег гузвай къуват я; чпин чирвилер деринардай, абур генани гегъеншардай кІелунин диб-къайда я. Хайи чІал, лезгийрин медениятдинни эдебиятдин руьгъдин девлетар, инсаниятди культурадинни тарихдин рекъе къазанмишнавай агалкъунар саламатдиз хуьзвай хазина я. Ада жуьреба-жуьре чирвилер аннамишуниз, абур хуьниз еке таъминарзава. Пешекарвилерин гележегда анжах ам галаз хкаж жезва. Хайи чІала аялдин бейнида, гъвечІи чІавалай эгечІна, къанажагъдин нормаяр твазва, уьмуьрдин жуьреба-жуьре шартІара, ахлакъ хвена, экъечІиз куьмекзава.

Метапредметрай ва предметрай чирвилер гунин карда лезги чІалан курсунин метлебди школадин образовательный процессда къетІен чка къазва, ада коммуникативдив, чІал, лингвистика ва культураведвал вилик тухунив гъавурда аваз эгечІиз тазва.

Коммуникативдик рахунин чІалан жуьреяр, мецин ва кхьинрин чІалан культура, уьмуьрда ишлемишиз жедай алакун ва бажарагълувал акатзава. Коммуникативный рекъяй гъазурвал (компетентность), суьгъбетдин рахунриз къимет гудайла, винел акъалтзава. ЧІалан ва лингвистикадин (языковедвилин) тежриба чІалакай авай чирвилерин бинедаллаз арадал къвезва; литературный чІалан карчи нормаяр чир хъайила, общество вилик

тухузвай вакъиа хъиз къабулайла, ученикрин рахунрин чІал грамматикадин къурулушдал ва словарный запасдал мягкемар ва девлетлу авурла, лингвистикадив илимдив хъиз эгечІайла; лингвистикадиз талукъ жуьреба-жуьре словаррикай менфят къачуз агакъайла.

Культуроведвилин тежрибадик (компетенциядик) хайи чІал, милли меденият (культура) гъиссиз, фагъумиз, тазвай жуьреяр (формаяр), чІални, халкъдин тарих чеб-чпиз мукъва тирди аннамишунин, лезги чІалал гуьрчегдиз рахаз хъунин нормаяр акатзава.

Лезги чІалан курсунин алакъа – кар гужлу авуни, метапредметар чирдай важиблу шартІар тешкил авуниз, инсандин савадлувал артухар авуниз къуллугъзава. Метапредметдин дережа авай, савдлувал ахтармишзавай къилин индикаторар язва: коммуникативнивилининни универсальнивилин кІелунин гьерекатар (рахунрин вири жуьреяр гегъеншдиз чир хъун, таяр-туьшерихъ ва чІехибурухъ галаз бегьерлу рахун арадал гъиз хъун; жуван фикир къетІендиз, дуьзгуьндиз, къадайвал ва атІуз-атІуз лугъуз хъун; алакъадин процесда мецин ва кхьинрин чІалан къилин нормайрал амал авун, лезги чІалан рахунрин этикет хуьн ва мсб.); познавательнивилининни универсальнивилин (ційивилер чир хъун) кІелунрин гьерекатар (месэла, дуьз эцигиз хъун, делилар къалуриз хъун, фикирар къадайвал ачухариз хъун, гъизвай тезисрин гъахъ-нагъахъвал тестикъариз хъун; библиографический къекъуьнар къиле тухун, жуьреба-жуьре чешмейрай лазим тир информацияр жагъурун; сад ва къвед лагъай дережадин информацияр тайинарун, кІелунин метлеб аннамишун; информацияр жагъурдай методар ишлемишун ва мсб); регулятивнивилининни универсальнивилин (кІвалах къайдада тун) кІелунин гьерекатар (галай-галайвал хвена, планламишун, кІвалахдин мана жавабдардаказ эцигун ва къиле тухун, гереквал атайла ам дегишарун; жува-жувал гуьзчивал тухун, жува-жуваз къимет гун, ишлемишун ва мсб). Функциональный савадлувилин

кылиин компонентар рахунин чІалан жуьрейрал бинеламиш хьанва ва абуру ученикрин чІал - веревирдер гегьеншарзава ва яни гзафни гзаф школада дидедин чІал чирдайла. Лезги чІалан баянар галачиз, ученикриз функциональный савадлувиликай бес кьадар чирвилер гуз хьун четин я. Школада лезги чІал чир авуни инсандин культурнивилиин дережа хкажун, адав вичин чирвилер образованидин маса учрежденийра авун герек я: тамам юкьван школадин чІехи классра, юкьван специально кІелунин (учебный) заведенийра.

«Лезги чІал» учебный предмет чирунин мурад-метлеб

Юкьван классра «Лезги чІал» учебный предмет чирун патал мурад-метлеб:

- жуван хайи чІалал рикІ алаз тербияламишун, чІалаз гьуьрмет авун, адав, культурадин вакъиадив хьиз, рикІ гваз эгечІун; сад-садав рахунин кылиин такьат тирди аннамишун, обществада кьабулнавай кьанажагъдинни ахлакъдин нормайрин кьуват; эстетикадин жигъетдай хайи чІалахъ авай багъавал;

- школада ва адалай кьеце жуван хайи лезги чІал чир хьун; рахунин чІал гьавурда гьатдайди ва девлетлу авун; учебный гьерекатар чарасуз тир учебный алакьунралди (универсальнидаказ) планламишун, рахунин чІалал гуьзчивал тухун; библиографический ахтармишунар тухун, лингвистикадин словаррай ва маса чешмейрай кьачузвай, гьатта СМИ-рай (махлукьатлу хабаррин такьатрай) ва Интернетдай, малуматриз (информацийриз) хсуси рангар хгун, текстерик дегишвилер кухтун ва мсб.;

- чІалан туькІуьр хьунин кьайдаярни законар ва адан везифаяр, стилистика ресурсрин (шейэрин) ва литературный чІалан кылиин нормаяр дериндай чир хьун; чІалан делилар кьатІуз, аннамишиз, гекъигиз ва кьайдада тваз алакьун; мецин ва кхьинрин чІалан культурадикай хабар хьун, вири дуьшуьшра рахунин гуьрчегвилел, нормайрал ва кьайдайрал амал авун;

рахунра ишлемишзавай грамматикадин такъатрин ва словарный гафарин къадар (запас) артухарун; рахунра къазанмишнавай алакьунар, чирвилер ва вердишвилер школадин ва гьар йикъан уьмуьрда ишлемишун;

- чІалакай илимдин жуьреба-жуьре хилерай (фонетика, морфология, синтаксис) мягкем чирвилер гун; гьар са ученикдиз лезги литературный чІалан орфографиядин, пунктуациядин, орфоэпиядин нормаяр дериндай чирун; лезги чІал вилик финин, девлетлу авунин ресьер тайинарун, ачухарун, илимдин тарихдай ва лезги чІалан винел кІвалах авур алимрикай аялриз информацияр гун ва мсб.

Чал инсанрин обществада туьретмиш жезва, вилик физва, чІал хуьн, девлетлу авун патал ам акьалтзавай несилриз чирун чарасуз я.

Учебный планда «лезги чІал» учебный предметдин чка

Гьукуматдин Федеральный юкъван умуми образованидин стандартрихъ галаз къадайвал «Лезги чІал» учебный предмет «Дидед чІал ва Литература (дидед чІалал)» предметдин областдик акатзава ва чирун патал ам важиблу предмет я.

Юкъван школадин V - IX классра «Лезги чІал» чирун патал 340 сят чара авунва: 5 – классда 68 сят (гьафтеда 2 сят, 34 кІелунин гьафте), 6 – классда 68 сят (гьафтеда 2 сят, 34 кІелунин гьафте), 7 – классда 68 сят (гьафтеда 2 сят, 34 кІелунин гьафте), 8 – классда 68 сят (гьафтеда 2 сят, 34 кІелунин гьафте), 9 – классда 68 сят (гьафтеда 2 сят, 34 кІелунин гьафте).

«Лезги чІал» учебный предмет чирун патал образовательный организационин иштиракчийривай туькьуьрзавай пландин паюникай сятерин къадар артухар авуртІа жеда.

ЮКЪВАН УМУМИ ОБРАЗОВАНИДИН ДЕРЕЖАДА
«ЛЕЗГИ ЧІАЛ» УЧЕБНЫЙ ПРЕДМЕТДИН ПРОГРАММА ЧИР ХЪУНИН
КАРДА ВИЛИВ ХУЪЗВАЙ НЕТИЖАЯР

«Лезги чІал» учебный предметдин тахминан рабочий програмади юкьван школа куътягъзавай аялар агъадихъ галай хсуси (личностдин), предметрин алакьада авай (метапредметдин) алакьайрин ва предметрин нетижайрин алакьунрал таъминарзава.

ХСУСИ (ЛИЧНОСТДИН) НЕТИЖАЯР

Лезги чІалай чирвилер къачунин личностдин нетижаяр. Абурухъ агъадихъ галай ерияр акатзава:

Ватандашвилини ватанпересвилини тербия:

– жуван хайи чІалал рикІ алаз хьун, чІалаз гьуьрмет авун, адав, медениятдин (культурадин) вакъиадив хьиз, рикІ гваз эгечІун;

– сад-садав рахун кылин такьат тирди аннамишун, обществада къабулнавай къанажагъдинни ахлакъдин нормайрин къуват чир хьун;

– лезги чІал лезги халкъ патал мили культурадин девлетрикай сад тирдан гъавурда хьун, хсуси (личностдин) акьулдин, яратмишунин ва ахлакъдин ерияр хкажунин карда гьихътин роль къугъвазватІа чир хьун, школада образование къачун патал адахъ авай метлебдикай хабар хьун;

– лезги чІалахъ галаз, жуван ватандин агалкъунрин – Россиядин, Дагъустандин, илимдин, искусстводин, дявейра телеф хъайи лезги халкъдин баркаллу рухвайрин зегьметда чи халкъарин агалкъунрин къиметлувилер, абурун арада художественный эсерра ганвай; Россияди ва Дагъустандин символриз (са кар къалурдай шартІлу

лишан), гьукуматдин суварриз, тарихдин ва тӀебиатдин ирсериз ва гуьмбетриз (памятникриз), жуван уьлкведа яшамиш жезвай жуьреба-жуьре халкъарин адетриз гьуьрмет авун;

– жуван ватандин буржи кылиз акьудуниз гьазур хьун, адан кьанунриз гьуьрмет авун;

– жуван хзандин уьмуьрда, образовательный организацийра, гьукуматда, жуван уьлкведа активдаказ иштаракун ва адахъ галаз санал литературадин эсерра ганвай вакъийрихъ галаз гекъигун;

– жуьреба-жуьре кӀвалахра санал гьазурвилер акун;

– гуманитардин кӀвалахда иштирак авунин гьазурвилер акун (куьмек герек тирла, дарда авай инсанриз куьмек гунин гьазурвилер; волонтёрвал).

Рухьдинни ахлакъдин тербия:

– текстерай жуван халкъдин ва маса гьукуматдин халкъарин меденият (культура) чир хьун ва адан гьуьрмет авун;

– жув тухузвай тегьердиз, саягъдиз (поведенидиз), адахъ галаз санал чӀалан ва гьакӀни маса инсанри авур кӀвалахдин тегьердиз кьимет гунин гьазурвилерин гьавурдик хьун;

– текдиз ва инсанрихъ галаз санал авур кӀвалахда жавабдарвилин гьавурдик хьун.

Эстетикадин тербия:

– эстетикадин жигьетдай хайи чӀалахъ авай багъавал чир хьун;

– эстетикадин жигьетдай лезги чӀалахъ авай кьиметлувилер аннамишун;

– лезги чӀалав къадирлудаказ эгечӀун, адал дамах авун;

– лезги чӀал, милли культурадин вакъиа хьиз, датӀана михьиз хуьн;

– рахунрин чӀал мягъкемариз, цӀалцӀамариз кӀан хьун;

– жуван ва маса халкъарин адетрин, искусстводин жуьрейрин ва яратмишунрин гьавурдик хьун;

– гьиссера искусстводин таъсирдин гьавурдик хьун;

– художественный литературадин текстер кӀелдайла, рахунра эстетикадин терефдиз

къимет гуз алакьун;

– рахунра, рахунин этикадин нормаяр хвена, иштираквал ийиз алакьун;

– рахунра жуван гъилерин, чинин лишанар ишлемишиз хьун;

– чи улькведин ва вири дуьньядин искусстводин жуьреба-жуьре хилериз гъурметлувилини итиж къалурун, искусстводин жуьреба-жуьре хилерин, жуван халкъдин ва маса халкъарин адетрин, яратмишунрин гъавурда акьун, художественный къвалахрин гъар жуьре хилера жуван къиметлувилер чир хьун.

Бедендин (физический) тербия, сагъламвилини саламатвилини культура (меденият) арадал гъун:

– элкьурна къунвай тебиатда (гъа жергедай яз информациядин алемдани) сагълам ва хатасуз (жув ва маса ксар патал) уьмуьр къиле тухунин къайдаяр вилив хуьн;

– физический ва психологиядин жигъетдай сагъламвилев къадирлувилелди эгечлун;

– къелчивилин ва жуван уьмуьрдин тежрибадикай даях къуна уьмуьрдин къиметлувилер къатлуниз хьун;

– жуван сагъламвилини жигъетдай мукъаят хьун, сагъламвилини уьмуьр къиле тухун, (сагъламвилини хуьрекар, гигиенадин къайдаяр вилив хуьн, ял ядай ва къвалахдай режимдин вахт тукьлуьрун, гъамиша къайдадалди бедендин сагъламвилев жавабдарвилелди эгечлун;

– пис нетижаяр ва нагъакъан зарарлу хесетар (ички, бейгъушардай агъу квай затлар (наркотикар), пипрус члугун) ва маса физический ва психологиядин жигъетдай сагъламвилини зарар къатлуниз хьун;

– хатасуз къайдаяр вилив хуьн, абурун арада члалан образованидин къвалахда интернетда хатасуз къайдаяр тухун тавун ва вердишвилер аваз хьун;

– жув ва масабур къабулун, жувак тахсир кутун тавун;

– жуван ва масабурун гужлу гъиссерин гъалар къатлуниз хьун;

– жуван гъал къалурун патал члалан такъатар ишлемишун, абурун арада лезги члалалди литературадин эсеррай мисалар ишлемишун;

– жув ва маса инсан гъалатл хьунин мумкинвилер къатлуниз хьун.

Зегьметдин тербия:

– инсандин ва обществодин уьмуьрда зегьметдиз кьимет гун (гьабурун арадай художественный эсеррикай куьмек яз мисалар гьун), художественный эсеррай мисалар веревирд ийидайла, зегьметдин нетижайрихъ галаз мукъаят хьун, гьар жуьредин зегьметдин кIвалахрихъ галаз вердишарун ва ана иштирак авун.

– практикадин рекьяй технологиядин ва социальный хилерай месэлаяр гьялдайла, (хзандин, школадин, шегьердин, хуьруьн, уьлкведин) активнидаказ иштирак авун, жуван алакьунар кьалурун, ихьтин жуьредин кIвалахар пландиз кьачун ва жува-жуваз тамамарун;

– писателрин, журналистрин, филологрин кIвалахрихъ галаз таниш хьун;

– зегьметдиз ва зегьметдин кIвалахдин нетижайриз гьуьрмет авун;

– гележегда жуван планрикай суьгьбет ийиз алакьун.

Экологиядин тербия:

– экологиядин, (элкьвена хуьзвай тIебиат) культурадин дережа виниз хкажун;

– тIебиатдихъ галаз игьтиятлувилелди рафтарвилер авун, текстерихъ галаз кIвалах тухудайла, инсандинни гьайвандин арада авай рафтарвилерин месэлаяр аннамишун;

– тIебиатдиз зиян гудай гьерекатар, амалар кьабул тавун;

– текстерихъ галаз кIвалах тухудай процессда, тIебиатдал мукъаят хьун;

– гьизвай зарарин гьерекатар кьабул тавун;

– практикадин кIвалахда тIебиат элкьвена хуьзвай (экологиядин) хилерай иштираквал авун.

Илим чир хьунин кьиметлувилер:

– чIалан ва кIелчивилин культура жуваз чир хьун, абуруз кьимет гун;

– рахадайла, фикирар ва гьиссер, словардин запасдикай, грамматикадин такьатрикай менфят кьачуна, ачухарун;

– рахунрал гуьзчивал тухун ва абуруз кьимет гун;

– ахтармишунин кIвалахда кьилин вердишвилер чир хьун;

– чIалан образованидин хас тир лишан (специфика) ахтармишунин кIвалахда кьилин

6 – КЛАСС

Вири – 34 сят

Эсерар келуниз – 25 сят

Чал гегеншаруниз - 5 сят

Классдилай къеце келдай эсеррикай суьгьбетриз – 4 сят.

Тематика дин раздел	Программадин кьилин мана	Сят ери н кьа дар	Аядрин к'валахдин характеристика
	ГЪАХЪУН	1 сят	Художественный литературадикай авай чирвилер гегеншарун. Ада уьмуьр кьалурзавайди ачухарун. Литература. Художественный литературадин жинсер кьалурун. Литературадин игит.
ХАЛКЪДИН МЕЦИН ЭСЕРАР	<p style="text-align: center;">МАНИЯР</p> <p>«Адетрихъ галаз алакьалу манияр», «Къагьриманвилини манияр», «XX асирдин манияр»</p> <p style="text-align: center;"><i>Литературадин теория</i> Мани. Манийрин жуьреяр.</p> <p style="text-align: center;"><i>Алава к'елун патал</i> Ст'ал Мислимат. «Къизил зул».</p> <p style="text-align: center;"><i>Классдилай къеце к'елдай эсерар ва</i> <i>к'табар</i> Къагьриманвилини манияр.</p>	1 сят	<p>Лезги халкьдин адетрихъ, майишатдихъ галаз алакьалу манияр: лайлар, бендер, ясдин манияр, лирикадин манияр чир хьун.</p> <p>Къагьриманвилини манияр. «Бахтатар» ва «Надир шагъ кук'варуникай» манийра халкьдин къагьриман рухвайрин къаматар. Къагьриманвилини манийрин кьилин фикирар ва художественный кьет'енвилер. XX асирдин манияр. Советрин девирдин манияр. Къазимегьамед Агьасиевакай ва Мукьтадир Айдунбековакай манияр лугьун. Абурун кьилин фикирар лугьун.</p>
	<p style="text-align: center;">МАХАР</p> <p>«Гьуьлуьн шив», «Акьуллу данарбан».</p> <p style="text-align: center;"><i>Литературадин теория</i> Художественный жигьетдай махарин кьет'енвилер. Махарин ч'ал.</p> <p style="text-align: center;"><i>Классдилай къеце к'елдай эсерар ва</i> <i>к'табар</i> Лезги халкьдин махар.</p> <p style="text-align: center;"><i>Алава к'елун патал</i> «Авчи Пирим». Сажидин. «Дидедин ч'алаз вафалувал». Минаят Муталибова. «Кис, гьуьлуьн лепе...»</p>	1 сят	<p>«Гьуьлуьн шив», «Акьуллу данарбан» махарин мана, иштиракзавай ксар ва абурун кьилихарни гьерекатар кьалурун. Махара халкьдин хьсан хесетар ва зегьмет ч'угунал рик' хьун. Дамах гвачирвилини, акьуллувилини, кьуватлувилини, гьахъ гвайвилини, хьсанвилини тариф авун ва пехилвал, темягькарвал негь авун. Гьахьлувал гьахьсузвилел, жумартвал мискьивилел, акьуллувал ахмакьвилел, ватанпресвал хаинвилел гьалиб жедайдахъ халкьдин инанмишвал хьун. Махара акьуллу, фагьумлу инсанар</p>

	<p>Фейзудин Нагнев «Пуд мани».</p> <p><i>Алава келун патал</i> А.Межидов. «Багъа я», «Гъевес», Айнар Султанова «Зун лезги я!», Тажидиа Агъмедханов «Ачкар», «Жейран».</p>	1 сят	<p>Шиирдин члалан такъатар тайинарун. Ватандикай, дидедикай ва кланидакай муъгъуббатдин мани лугъун. Жуван фикирар лугъун. Эсердин къурулушдиз фикир гун. Эсердин къилин фикир ачухарун.</p>
	<p>Абумуслим Жафаров «Лувар квай зиянкар».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Повесть. Сюжет ва композиция.</p> <p><i>Алава келун патал</i> Анварбег Къултаев. «Хайи чилин нефес», «Дустар», «Гъетер», Шагъвелед Шагъмарданов «Чимчир».</p>	1 сят	<p>Заридин умуърдикайни яратмишунрикай куъруъ малуматар гун. Повестда тебиатдин гуърчег шикилар къалурун. Хайи тебиат къалурунин карда заридин члалан устадвал тайинарун. Ихтилатчидин гъунар къалурун. Тебиат клан хъун виридан буржи тирди ачухарун. Гъикаядин къилин фикир ва художественный къетленвилер тайинарун.</p>
	<p>Мегъамед-Султан Ягъяев «Салават».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Повесть. Критика.</p> <p><i>Алава келун патал</i> Муса Мегъамедов. «Тапус».</p> <p><i>Классдилай къеце келдай эсерар ва табар</i> Ягъяев М-С. Гъикаяяр ва повестар.</p>	1 сят	<p>Заридин умуърдикайни яратмишунрикай куъруъ малуматар гун. Повестда тамуз фейи гадаяр, Расулни Мурад, сурун къванерал душуъш хъун. Абдурагъман бубади партизанрин дестедин жегъил разведчик Салават рикдел хкун. Салаватан къилихар, гъерекатар ва къамат ачухарун. Повестдин члал ва къилин фикир.</p>
	<p>Юсуп Хаппалаев «Самурдин къерехрив».</p> <p><i>Классдилай къеце келдай эсерар ва табар</i> Саласа Гъажиметова. «Ватан». Хаппалаев Ю. Шиирар ва поэмаяр.</p>	1 сят	<p>Дагъустан ва Азербайджан, абур СССР-дик квай стха республикаяр тирла, алакъаяр тайинарун. Шиирдин члал ва къилин фикир тайинарун.</p>
	<p>Йиса келай эсерар ва къачур чирвилер тикрарун.</p>	1 сят	

<p>къисаяр.</p> <p><i>Классдилай къеце кIелдай эсерар ва кIабар</i></p> <p>Жамидин. Са кIус хъвер.</p>		
<p>Абдул Фетягъ «Дурнайрин аваз».</p> <p><i>Алава кIелун патал</i></p> <p>А.Фетягъ. «Зи лезги чIал». Замир Мегъамедов. «РикIе туна, хуьда за вун, лезги чIал».</p> <p><i>Классдилай къеце кIелдай эсерар ва кIабар</i></p> <p>Максим Алимов. «Дидедиз».</p>	<p>1 сят</p>	<p>«Дурнайрин аваз» гьикаяда инсанрин ислягъ зегъмет. Дяведин йисар рикIел жкун. Мустафадин къамат. Гьикаядин къилин мана ва художественный къетIенвилер.</p>
<p>Седакъет Керимова «Каруяр».</p> <p><i>Алава кIелун патал</i></p> <p>Тажидин Агъмедханов. «Ачкар», «Жейран». Назир Гуьлметов. «Дагъ далу я лезгидин».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Гьикаяда къушарин яшайиш, гьерекатар ва амалар. Гьикаядин къилин фикир. Гьикаядин чIал.</p>
<p>Арбен Къардаш «Гуьзел бадедиз».</p> <p><i>Алава кIелун патал</i></p> <p>А.Къардаш. «Диде», «ЧIехи бубадин сес». Фейзудин Нагъиев. «Пуд мани».</p> <p><i>Классдилай къеце кIелдай эсерар ва кIабар</i></p> <p>А. Къардаш. Пешапай. Максим Алимов. «Дидедиз»</p>	<p>1 сят</p>	<p>Шиирда яшлу инсандиз гьуьрмет авун. Дагъларин хъсан адет хуьн. Шиирдин чIал: дерин гьиссер къалурун патал ишлемишнавай такъатар. Эсердин къилин фикир ачухарун.</p>

	<p><i>Алава келун патал</i> А.Фатахов. «Зулун йиф». Абдурагъман Межидов. Цумурар. Абидин Камиллов. «Зулун шикилар».</p>		<p>экъечнавай халкъдин баркаллу зегъмет, уьткъемвал ва ватанпересвал. Гъикая кхьинин тегъер ва члалан къешенгвал къалурун.</p>
	<p>Шагъ-Эмир Мурадов «Базар-Дуьзуь», «Турфан».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Ш.-Э.Мурадов. «Азиз Сулейман». Саидмет Самури. «Дагълар». Гъажибала Къазиев. «Къуруш». Забит Ризванов. «Диде, к1вал ва чуьнгуьр».</p> <p><i>Классдилай къеце к1елдай эсерар ва табар</i> Мурадов Ш.-Э. Дустар я чун вири.</p>	<p>2 сят</p>	<p>Заридин яратмишунрин рекъикай куьруь малуматар. «Базар-Дуьзуь» ва «Турфан» шиирра хайи тебиатдин шикилар, жегъилри дагъдин куклушар муьтлуьгъарун. Шииррин къилин фикирар ва члалан къетленвилер тайинарун.</p>
	<p>Забит Ризванов «Диде, к1вал ва чуьнгуьр», «Самур».</p> <p><i>Алава келун патал</i> З.Ризванов. «Паласа», «Гатфар». Седакъет Керимова. «Цуьквер». Эйваз Гуьлалиев. «Ша Чархидал».</p> <p><i>Классдилай къеце к1елдай эсерар ва табар</i> Ризванов З. Шиирар.</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин шиирра диде, хайи ватан клан хьунин гъиссер ачухарун. Шииррин къилин фикирар, туьклуьр хьун ва члалан такъатар къалурун.</p>
	<p>Алирза Саидов «Ашукъ яз хьурай».</p> <p><i>Алава келун патал</i> А.Саидов. «Дагъви я зун». Лга Энвер «Хва я уьткъем!» Мегъамед Агъа«Медалар алай киц1», «Шапа», Къадир Рамазанов «Лезгияр», Абдурагъман Межидов «Хайи чили лугъузва».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар гун. Шиирдин мана ва ам туьклуьр хьунин тегъер къалурун. Къилин фикир ва художественный къетленвилер тайинарун. Ватанпересвилин гъиссер къалурзавай такъатар къалурун. Шаирдин фикирар гъакъикъатдихъ галаз къун.</p>
	<p>Жамидин «Чинерар».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Зарафат. Хъвер. Ягъанат.</p> <p><i>Алава келун патал</i> Ибрагъим Гуьсейнов «Лезгистанда мелер ава». Къасум Фаталиев. Зарафатдин шиирар. Исмихан Къадимов. «Тебатдин сегъне». Нурудин Насруллаев. Зарафатдин</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Чинерар» шиирдин мана-метлеб, члалан такъатар ва къилин фикир тайинарун. «Лавгъа фере» баснидин мана-метлеб ачухарун.</p>

ДАГУСТАНДИН ХАЛКЪАРИН ЛИТЕРАТУРАДАЙ	<p>Ахцегъ Гъажи «Рабочидин чар».</p> <p><i>Алава келун патал</i> А.Гъажи. «Хабар це».</p>	1 сят	«Рабочидин чар» шиирда виликдай Бакудин рабочийрин агъур гьалар къалурун. Шаирди Баку хътин еке шегьердиз «зиндан» ва «гъурбат» лугъун. Шиирдин къилин фикир ва чалалан такъатар тайинарун.
	<p>Цадаса Гъамзат «Филни цегв».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Басня.</p> <p><i>Алава келун патал</i> Ц.Гъамзат. «Маймунни харат устлар», «Меци къилел бала гьйда».</p> <p><i>Классдилай къеце келдай эсерар ва ктабар</i> Гъамзатов Р. Шиирар ва поэмар.</p>	1 сят	Заридин умуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар. «Филни цегв» басняда вичин къуватдихъ инанмиш филдин лавгъавал. Гъевчи цекврен вилегъвал, эсердин къилин фикир. «Вуж акьуллу ятла, гъам гъалиб жеда», – мисалдин мана ачухарун.
	<p>Азиз Иминагъаев «Фяледин умуьр», «Зулум куьтягъ хъана».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Мегъамед-Эфенди Османов. «Къумукърин адет».</p>	1 сят	Заридин умуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар. Вилик девирда фялейрин бахтсуз къисмет: агъур зегъмет, каш-мекъ, ихтиярсузвал. Абур хузаинри, десятникри истисмар авун. Шаирди фялейриз азадвал патал женгиниз эвер гун. «Зулумар куьтягъ хъана» шиирда инкъилабдикай хабар гун, фялеяр зулумдикай хкатунал шадвал авун. Эсеррин художественный такъатар ва къилин фикир.
XX-XXI АСИРРИН ЛИТЕРАТУРАДАЙ	<p>Хуьруьг Тагъир «Малла Иса».</p> <p><i>Литературадин теория</i>Поэма. Литературадин игит. Суьрет.</p> <p><i>Алава келун патал</i>Х. Тагъир. «Ахцегъар», «Багълара». Айна Шалбузова. «Дидеди – хциз».</p>	1 сят	Заридин умуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар. Куьгъне заманда кесибрин гьал, мавгъуматди халкъ вичин зунжурралди арушун. Поэмада Малла Исадин къамат. Малла Исадинни кечмиш хъайи Шерифан папан арада хъайи рахун ва поэмада адан метлеб. Фекьидин къанихвилиз кесибри гайи жаваб. Поэмадин эхиримжи бендерихъ авай метлеб. Поэмадин къилин фикир, игитрин къаматар, художественный къетленвилер.
	<p>Алибег Фетягъов «Риза».</p> <p><i>Литературадин илим</i> Гъикая. Жанр. Сюжет. Композиция.</p>	2 сят	Зарирдин умуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар. «Риза» гъикаяда етимдин къисмет. Гъикаядин къилин къаматар. Цийи умуьр, цийи къурулуш мягкемарун патал женгиниз

<p>Нуредин Шерифов «Авани?» «Экъечла!».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Н.Шерифов. «Азадвал». Гузеля Гъасанова. «Чи т1 вар вине кьан, лезгияр!»</p>	<p>Шаирдин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар. «Авани?» ва «Экъечла!» шиирра кесиб халкъдиз вичин азадвал патал женг ч1угуниз эвер гун. Шииррин кьурулуш ва ч1алан такьатар абурун манадихъ галаз къун. Шииррин кьилин фикирар лугьун. С. Сулеймананни Н. Шерифован яратмишунрин мукьвавал кьалурун.</p>
--	---

6 – КЛАСС

Вири сятерин къадар – 68 сят, гъафтеда 2 сят.

Са классда темаяр чирунин сергъятрин къене программадин курс дегиш хъун мумкин я. (Тема чирун патал сятерин къадар тӀимиларун\гзафарун, геж\фад гун мумкин я).

Программадин материал чирун – 56 сят.

Контрольный диктант – 4 сят.

ЧӀал гегъеншарун – 8 сят.

№/№	Тема	Мана	С.къ.	КӀелунин кӀвалахдин характеристика
1	ЧӀал. Рахунар	Лезги чӀалакай умуми информацияр. <i>ЧӀал гегъеншарун. (ЧӀГ) «Гатун каникулар» темадай куьруь сочинение кхьин.</i>	2	Инсанрин уьмуьрда чӀалан чка ва везифаяр. Лезги чӀалакай умуми информацияр гун. Шаирри, гафунин устадри лезги чӀалал гуьзел эсерар яратмишун. Лезги чӀалан тарихдикай чирвилер хъун. ЧӀал хуьн, вилик ам тухун пак буржи тирдакай малумарун.
2	V – классда кӀелайбур тикрарун	Синтаксис ва пунктуация, фонетика ва графика, лексика, гафар арадиз атун ва орфография, существительное ва глагол тикрарун. <i>(К.Д.) Грамматикадин тапшуругъар кваз контрольный диктант. ГъалатӀрин винел кӀвалах.</i>	2	Синтаксис ва пунктуация, фонетика ва графика, лексика, гафар арадиз атун ва адан орфография, морфология ва орфография тикрарун, тапшуругъар тамамарун. Гафар маналу паяриз чара авун ва абур дуьз кхьин. Существительнияр дибдин падежриз дегишарун ва абур дуьз кхьин. Текстина чӀалан (чирнавай сергъятрин) паяр тайинарун, пунктуациядин лишанар дуьз эцигун.

	Текст, текстерин жуъреяр	<p>Текстинин манадин анализ: адан къетленвилер, абзацар, микротемаяр, таъсир ийидай такъатар (чирнавай сергъятрин).</p> <p>Текстинин информациядин дегишвилер. Текстинин план (простой, сложный, суалдин, тварциин); текстинин асас, къилин ва асас авачир малуматар; текст суьгъбет авун.</p> <p>Шикилар члугунин.</p> <p>Гьерекатар шикиллу авунин (описание).</p> <p>Тебиат шикиллу авунин.</p> <p>Инсандин ақунар шикиллу авунин.</p> <p>Чка шикиллу авунин.</p> <p><i>Ч/Г. Тебиатдин шикил члугун квай текстинай изложение кхьин.</i></p>	2	<p>Текстинин къилин лишанрихъ галаз къадайвал текст анализ авун (тема, къилин мана, предложенидин грамматикадин алакъяар, тамамвал ва эхир аваз хъун); адан къетленвилер, абзацар.</p> <p>Текстинин винел кваллах тухун: келай текстинай план туклуърун (простой, сложный, суалдин); келай ва я яб акалай къилин текстинай къилин фикир тайинарун. Текст суьгъбет авун. Келай ва я яб акалай текстиниз характеристика гун (хабардин, фикирар лугъунин, шикилар члугунин).</p> <p>Шикилар члугунин текст туклуърун: инсандин винел патан ақунрин, тебиатдин, чкадин, гьерекатрин.</p> <p>Жуъреба-жуъре текстерай тамам ва куъруь изложенияр кхьин.</p> <p>Аялрин чирвилер ва алакъяунар ахтармишун.</p>
3	Лексика ва члалан культура	<p>Вири халкъдин лексика. Пешекаррин ва нугъатрин гафар. Маса члаларай (араб, фарс, азербайжан, урус) къачунвай гафар. Алай девирда лезги члаланни урус члалан рафтарвилер. Куьгъне ва цийи гафар.</p> <p><i>Ч/Г. «Хайи тебиатдиз галайвал ийин» темадай сочинение кхьин.</i></p>	3	<p>Ишлемишун жигъетдай гафар разбор авун. Словаррихъ (орфографиядин; лезги члаланни урус члалан; урус члаланни лезги члалан; синонимрин; омонимрин; фразеологиядин; нугъатрин гафарин ва мсб.) галаз таниш хъун ва абурукай менфят къачуз вердишарун. Цийи, куьгъне, маса члаларай атанвай гафар тайинарунин винел тапшуругъар тамамарун.</p> <p>Ишлемишунин жигъетдай гафар разбор авун.</p> <p>Аялрин чирвилер ва алакъяунар ахтармишун.</p>
4	Фразеология ва члалан культура	<p>Мягъкем ибараяр ва фразеология.</p> <p><i>Ч/Г. «Зи рикл алай йисан вахт» темадай сочинение кхьин.</i></p> <p><i>Проектдин кваллах: «Лезги члалаз маса члаларай къабулнавай гафар»</i></p>	4	<p>Мягъкем ибарайрин мана ачухарун. Мягъкем ибараяр синоним тир гафаралди эвез ийиз вердишарун.</p> <p>Текстинай фразеологизмаяр къатуниз хъун, абурун мана тайинариз хъун.</p> <p>Фразеологиядин словардихъ галаз танишарун ва адакай менфят къачуз вердишарун.</p> <p>Аялрин чирвилер ва алакъяунар ахтармишун.</p>

5	Гафар арадиз агун ва орфография. Чалан култура	Гафар арадиз агунин типар ва къайдаяр. Сая ва сложный гафар. Орфография. Гафарин дибра ачух сесер дуыз кхьин. Гафарин дибра ачух тушир сесер дуыз кхьин. Сложный гафар дуыз кхьин.	3	Дибра ачух ва ачух тушир сесер дегиш жезвай гафар дуыз келун ва кхьин. Жуьреба-жуьре дибрикой сложный гафар арадиз гъун. Суффикс –вал квай гафар дуыз кхьин. Гафар арадиз агунин къайдаяр чир хьун. Гафар маналу паяриз чара авун. Гафарин дибра ачух гъарфар дуыз кхьинин къайдаяр чир хьун. Гафарин дибра ачух тушир гъарфар дуыз кхьинин къайдаяр чир хьун. Сложный гафар арадиз агунин къайдаяр чир хьун. Гафар маналу паяриз чара авун.
6	Морфология ва орфография ва чалан култура. Существительное	Существительное тикрарун. Существительный падежриз дегиш хьун. Дибдин падежар (тикрарун). Чкадин падежар (секинвилиин, кьакъатуниин, арачивилиин). Актив падеждин эхирдиз килигна существительный падежриз дегиш хьунин жуьреяр. Теквилиин кьадарда существительный дегиш хьун ва падежрин эхирар дуыз кхьин. Гзафвилиин кьадарда существительный дегиш хьун ва падежрин эхирар дуыз кхьин. Существительный арадиз агун. ЧИГ. «Заз зи хуьр вучиз кланда?» темадай сочинение кхьин. (К.Д.) Грамматикадин ташуругъар кваз контрольный диктант. Гъалатрин винел кваллах.	15	Существительнидикий авай чирвилер артухарун. Падежрин кьетленвилер чир хьун. Секинвилиин, кьакъатуниин, арачивилиин падежра существительный дуыз лугьун ва кхьин. Существительный падежриз дегиш хьунин жуьреяр. Рахунра, кхьинра существительныйрикой-синонимрикой, омонимрикой, антонимрикой менфят кьачун. Жуьреба-жуьре сложный существительный дуыз кхьин. Гзафвилиин кьадарда существительный падежриз дегиш хьун. Морфологиядин рекъай хуралай ва кхьена существительный разбор авун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.

7	Прилагательное	<p>Прилагательныйрин мана-метлеб, морфологиядиз талукъ лишанар, предложенида адан везифаяр. Прилагательныйрин жуьреяр. Прилагательныйяр дегиш хьун. Прилагательныйяр дуьз кхьин. Прилагательныйяр арадиз атун.</p> <p><i>Ч/Г. Ганвай темадай тамам изложение кхьин.</i></p> <p><i>Проектдин к'валах: «Лезги ч'алан топонимикада прилагательныйяр»</i></p>	9	<p>Дережалу прилагательныйрин: еридин, размердин, рангунин, дадунин лишанар кьат'униз хьун.</p> <p>Рахунар, кхьинар мана-метлебдин рекъйй деринбур, гуьрчегбур хьун патал синонимар, антонимар тир прилагательныйрикай кутугайди хкяна ишлемишиз, хийир кьачуз алакьун. Прилагательныйяр арадиз атунин кьайдаяр чир хьун. Гзафвилидин кьадарда прилагательныйяр дуьз кхьинин кьайдаяр чир хьун. Морфологиядин рекъйй хуралай ва кхьена прилагательныйяр разбор авун.</p> <p>Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.</p>
8	Числительное	<p>Числительныйрин мана-метлеб, морфологиядиз талукъ лишанар ва синтаксисдиз талукъ дибдин везифаяр. Мана-метлебдиз килигна числительныйрин жуьреяр; кьадардин, паюнин, дробдин, кьайдадин. Кьурулушдиз килигна кьадардин числительныйрин жуьреяр: простойбур, сложныйяр, составнойяр. Кьайдадин, паюнин ва дробдин числительныйяр. Числительныйяр кьадарриз, падежриз дегиш хьун ва дуьз кхьин.</p> <p><i>Ч/Г. Цлан газетдиз жуван фикирар лугьунин макъала.</i></p> <p><i>(К.Д.) Грамматикадин тапшуругьяр кваз контрольный диктант.</i></p> <p><i>Гьалат'рин винел к'валах.</i></p>	7	<p>Числительныйяр кьат'униз хьун.</p> <p>Числительныйрин жуьреяр: кьадардин, паюнин, дробдин, кьайдадин кьат'униз хьун.</p> <p>Кьурулушдиз килигна кьадардин числительныйрин жуьреяр: простойбур, сложнойяр, составнойяр чир хьун.</p> <p>Рахунра, кхьинра числительныйяр жуьреба-жуьре падежра аваз ишлемишун. Цифрайрин материал квай текстер к'елун. Тарихар дуьз кхьиз алакьун (месела: XX виш йис; 1992-йисан сад лагъай сентябрь ва мсб.). Морфологиядин рекъйй хуралай ва кхьена числительныйяр разбор авун.</p> <p>Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.</p>

9	Тварциэвез	<p>Тварциэвезрин мана-метлеб, морфологиядиз талукъ лишанар ва предложенида тамамардай дибдин везифаяр. Тварциэвезрин разрядар. Ксарин тварциэвезар ва абур дегиш хьун. Элкьведай тварциэвезар ва абур дегиш хьун. Кьалурдай тварциэвезар ва абур дегиш хьун. Суалдин тварциэвезар ва абур дегиш хьун. Тайинвилин тварциэвезар ва абур дегиш хьун. Тайинсузвилин тварциэвезар ва абур дегиш хьун. Инкарвилин тварциэвезар ва абур дегиш хьун. Тварциэвезар кхьинин кьайдаяр.</p> <p><i>Ч/Г. Хкягьай темай куьруь сочинение кхьин.</i></p>	8	<p>Тварциэвезрин мана-метлеб, морфологиядиз талукъ лишанар ва предложенида тамамардай везифаяр чир хьун.</p> <p>Тварциэвезрин разрядар чир хьун. Сад ва кьвед лагьай ксарин тварциэвезар падежриз дегиш хьун.</p> <p>Текстера тварциэвезар дуьз ишлемишун, дуьз кхьин; рахунра дуьз ишлемишунин вердишвилер ахтармишун.</p> <p>Тварциэвезар кхьидай кьайдаяр чир хьун.</p> <p>Морфологиядин рекьяй хуралай ва кхьена тварциэвезар разбор авун.</p>
10	Глагол	<p>Кечмиш жери ва кечмиш тежер глаголар (тикрарун). Глаголдин наклоненияр: хабардин, суалдин, буйругьдин, шартлуин, кьаншарвилин ва гимандин (умуми информация). Хабардин наклонение: мана-метлеб, вахтариз дегиш хьун. Глаголдин вахтар: гилан, кьезмай, алатай (акьалтгай алатай, фад алатай, давамлу алатай). Глаголдин инкарвилин формаяр. Глаголдин вахтарин формаяр дуьз кхьин.</p> <p><i>Ч/Г. «Эгер закай муаллим хьанайтла...» темадай сочинение кхьин.</i></p>	11	<p>Кечмиш жери ва кечмиш тежер глаголар чир хьун.</p> <p>Рахунра ва кхьинра глаголдин вахтарин жуьреяр дуьз ишлемишун, са вахт маса вахтунал эвез ийиз алакьун. Глаголдин вахтар: гилан, кьезмай, алатай (акьалтгай алатай, фад алатай, давамлу алатай) чир хьун. Вахтарин жуьреяр дуьз арадиз гьун. Глаголдин инкарвилин формаяр кьатлуниз хьун. Глаголдин вахтарин формаяр дуьз кхьин.</p> <p>Морфологиядин рекьяй хуралай ва кхьена глаголар разбор авун.</p>
11	V ва VI классра кьелай материалар тикрарун. Чалан культура	<p>Чалакай илимдин разделар. Синтаксис. Орфография. Пунктуация. Гафар арадиз агун. Лексика ва фразеология. Морфология тикрарун.</p> <p><i>Ч/Г. «Зи хуьруьн тарих» темадай сочинение.</i></p> <p><i>(К.Д.)Грамматикадин тапшуругьар кваз контрольный диктант.</i></p> <p><i>Гьалатрин винел кьвалах.</i></p>	2	<p>Тапшуругьар тамамарун. Текстерай чалан паяр чара авун ва абурун эхирар дуьз кхьин, пунктуациядин лишанар дуьз эцигун. Хуралай ва кхьена синтаксисдин ва морфологиядин разбораун.</p> <p>Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун</p>
		<p>Чал гегьеншарун – 10с.; Ахтармишунин диктантар – 4 с.; программадин материал чирун – 54с.</p>	68 с.	

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 50»

«СОГЛАСОВАНО»

Руководитель МО

 /Халифаева Р. А./

Протокол №

от «5» 09 2023г.

«СОГЛАСОВАНО»

Зам. директора по УВР

 /Омарова З. Р./

«5» 09 2023 г.

«УТВЕРЖДАЮ»

Директор МБОУ СОШ №50

 Гасанова У. М./

Рабочая программа по предмету
«Родной язык» (лезгинский)

2 часа в неделю, 68 часов в год

«ФГОС»

7 класс

2023– 2024 учебный год

разработала:учитель лезгинского языка
Халифаева Разибике Алисултановна

2023 – 2024 год

	Проектдин к'валах: «Лезги халкъдин махар»		гъалиб хъун. Махарин ч'алан гуьзелвал: эпитетар ва гекъигунар гзаф ишлемишун.
ЛИТЕРАТУРАДИН МАХАР	<p>Хуьруьг Тагъир «Балашан зиянкар кац».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Мана ва метлеб. Ритм ва рифма.</p> <p><i>Алава к'елун патал</i> Х. Тагъир. «Жанавурдикайни чакъалдикай хкет». Имам Асланов. «Дагъдин чешме».</p> <p><i>Классдилай къеце к'елдай эсерар ва ктабар</i> Алпан М. Гьикаяяр.</p>	1 сят	Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар. Махунин мана, къиле физвай вакъиаяр. Эсер халкъдин мецин яратмишунриз мукъва хъун. Угъривал негъ авун. Эсер шиирралди кхьин. Ч'алан гуьрчегвал къалурун. Къилин фикир тайинарун.
ХVIII-XIX АСИРРИН ЛИТЕРАТУРАДАЙ	<p>Къуьчхуьр Саид «Душман ханариз».</p> <p><i>Классдилай къеце к'елдай эсерар ва ктабар</i> Къ. Саид. «Тавурай».</p>	1 сят	Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай малуматар гун. Кесиб халкъдиз гужарзавай ханариз шаир ачухдиз акси экъеч'ун. Халкъдин душман са хан ваъ, вири ханар, беглер, девлетлуяр тирди тестикъарун. «Душман ханариз» шиирдин къилин фикир къалурун. Шиирдин туйкъуьр хъунухъ, ранг ядай гафар ишлемишун. Къуьчхуьр Саидан шаирвилдин устадвилер чир хъун.

7 – КЛАСС

Вири – 34 сят

Эсерар келуниз – 25 сят.

Чал гегьеншаруниз – 5 сят

Классдилай кьеце келай эсеррикай суьгьбетриз – 4 сят.

Тематикадин блок/раздел	Программадин кьилин мана	Сятерин кьадар	Аялрин к'валахдин кьилин жуьреяр
	Гьахьун	1 сят	Хайи литературадикай авай чирвилер гегьеншарун. Художественный литературадин кьилин предмет инсан тирди ачухарун. Лезги халкьдин меденият ва эдебият, инанмишвилер ва динар рик'ел жкун.
ХАЛКЪДИН МЕЦИН ЭСЕРАР	Риваятар «Къванцин гада». <i>Литературадин теория</i> Къиса. Миф. Мифдин эсер. <i>Алава к'елун патал</i> Сажидин. «Риваятар».	1 сят	Къисада иштиракзавай инсанрин кьилихарни гьерекаатар кьалурун. Кьеце патан чапхунчийрин зулумкарвал кьалурун. Къисада чубан гададин кьастунал к'евивал, адаз ватан к'лан хьун. Чубан гададин кьагьриманвал ачухарун.
	Эпос «Шарвили», «Гияр шегьер азад авун», «Шарвилидин веси». <i>Литературадин теория</i> Эпос. Эпический эсер. <i>Алава к'елун патал</i> Римма Гьажимурадова. «Шарвили», Хазран Къасумов. «Гьар са лезги Шарвили я». <i>Проектдин к'валах:</i> «Шарвили – лезги халкьдин тарих».	2 сят	«Шарвили» – лезги халкьдин тарихдикай суьгьбетзавай зурба эсер. Шарвили – лезги халкьдин рик' алай игит. Шарвиледи вичин халкь иранлуйриз харж гуникай азад авун. Гияр шегьер азад авун. Шарвилидин веси.

	<p>Етим Эмин «Дуьньядиз», «Дуьнья гьей».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Лирика. Гипербола. Ярж.</p> <p><i>Алава келун патал</i> Етим Эмин. «Яру, цIару гуьллуь чит», «Стхаяр». <i>Проектдин кIвалах:</i> «Етим Эминан лирикадин шиирар».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар чиз хьун.</p> <p>«Дуьньядиз» шиирда шаир яшамиш хьайи вахтунин шикилар (кьайдаяр, адетар, социальный зидвилер ва женг) кьалурун.</p> <p>Шиирдин кьилин, фикир туькIуьр хьун, чIалан кьешенгвал чиз хьун.</p> <p>«Дуьнья гьей» шиирда вилик кIелай эсердин тема, гьиссер тикрарун. Шаир девирдин адетриз акси хьун.</p>
	<p>Миграгь Мардали «Етимдикай», «Шалбуз дагьдиз».</p>	1 сят	<p>«Етимдиз» шиирда кьалурнавай гьалар гьакьикьатдихь галаз кьун.</p> <p>Шиирдин кьилин фикир ва художественный кьетIенвилер тайинарун.</p> <p>«Шалбуз дагь» шиирда социальный фикирар: шаир дагьдин секинвилел рази тахьун чир хьун.</p>
	<p>Кесиб Абдуллагь «Чир хьанайтIа кIелун-кхьин».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Кесиб Абдуллагь. «Дуьньяда».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар гун.</p> <p>«Чир хьанайтIа кIелин-кхьин» шиирдин тема, художественный кьетIенвилер ва кьилин фикир кьалурун. Ранг ядай гафар ишлемишун. Кесиб Абдуллагьан эсерар халкьдин чIалариз мукьва хьун.</p>
	<p>СтIал Саяд «Кавхадиз».</p> <p><i>Классдилай кьеце кIелдай эсерар ва ктабар</i></p> <p>«Садакайни чара хьанач», «Дуьнья тирвал гьарайна за».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар гун.</p> <p>«Кавхадиз» шиирдин чIалаз фикир гун. Дишегьлидин кьаматдикай сочинение кхьин. Шиир хуралай чирун.</p>
ДАГЪУСТАНДИН ХАЛКЪАРИН ЛИТЕРАТУРАДАЙ	<p>Умаран Батирай. «Къаварални кимерал за манияр лагьанай».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малумата гунр.</p> <p>Шаирди вичин девирдин кьайдаяр негь авун. Девлетлуйри шаир жерме авун. Шаирдин мурад халкьдиз манияр лугьун, абуруз гьакьикьат кьалурун тирди ачухарун.</p> <p>«Уьмуьрдикай манийра» гьакьикьат дуьздаказ кьалурун. Лежбердин кьайгьуяр, девирдин зидвилер, инсанрин арада авай барабарсузвал акун.</p>

			У. Батираян шииратдин кьетенвилер кьалурун.
	<p>Йирчи Къзакъ «Итим гьихьтинди хьана кланда?», «Сибирдай кагъаз».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Итим гьихьтинди хьана кланда» шиирда вафалувилин, викегьвилин, гьахь кардин тариф авун. Намуслу хьуниз эверун. «Сибирдай чар» шиирдай шаирдин уьмуьр акун. Шиирдин кьилин фикир ва художественный кьетенвилер ачухарун. Й. Къзакъан шииратдин кьетенвилер ва метлеб анализ авун.</p>
XX-XXI АСИРРИН ЛИТЕРАТУРАДАЙ	<p>СтIал Сулейман «Жувакай ихтилат», «Дидедиз».</p> <p><i>Алава клелун патал</i> С.Сулейман. «Веледдиз», «Рушариз». Н.Шерифов. «Садвал». Мемей Эфендиев. «Рагъ». Балакьардаш Султанов «Пионер». Алибег Фетягъов. «Дагьидин руш».</p> <p><i>Классдилай кьеце клелдай эсерар ва ктабар</i> СтIал Сулейман. Хкягъай эсерар.</p>	2 сят	<p>Зариди авур ихтилатдай адан уьмуьр акун. «Дидедиз» шиирда хвавилин гьиссер, абур кьалурзавай чIалан такьатар кьалурун. Шиирдин кьилин фикир тайинарун. «Дидедиз» шиир насигьатдин эсер тирди ачухарун, аялриз тербия гунин карда адан метлеб кьалурун. С.Сулейманан шииррин художественный кьетенвилер ва кьиметлувал чир хьун.</p>
	<p>Абдул Муталибов «Ватан».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Гипербола. Ярж.</p> <p><i>Алава клелун патал</i> А.Муталибов. «Багьаханум», «Хуьруьн булах». Балакьардаш Султанов. «Пионер», «Батрак Агьмедан кьиникъ». Мукаил Агьмедов. «Ина, хайи маканда».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. Шаирдиз хайи ватан клан хьун. Ватандиз вафалувал чIалан такьатрин куьмекдалди кьалурун.</p>
	<p>Къияс Межидов «Урусатдин цуьк».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар</p>

<p><i>Литературадин теория</i> Диалог ва монолог. Пьеса. Драма. Комедия.</p> <p><i>Алава келун патал</i> З. Ризванов «Гатфар», «Гатун марф», Саидмет Самури «Дагълар», Имам Асланов. «Лезги чал». Гьемдуллагъ Бабаев. «Фурс гвай бег». Бикеханум Алибегова. «Цуькверин багъ».</p> <p><i>Классдилай къеце келдай эсерар ва кتابар</i> Межидов Къ. Кивачерик лувар квай Алуш. З. Ризванов. «Гатфар», «Гатун марф».</p>		<p>гун. Пьесада лезги жегъил чубандинни урус рушан къаматар къалурун. Ктай адетрал хъуьруьн. Жегъилар чпин мурадлив агакъун. Пьесадин къилин фикир тайинарун.</p>
<p>Мурадхан Шихвердиев «Рагъ къаршиламишзава».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Сюжет ва композиция. Литературадин игит.</p> <p><i>Алава келун патал</i> Межид Гъажиев. «Къарагуьз». Абдулагъа Ашурагъаев. «Хъфизва зун Келетдал».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Рагъ къаршиламишзава» повестдин тема, композиция ва къилин къаматар тайинарун. Вакъифан уьмуьр ва къамат: гележгдикай умуд хкат тавун. Повестдин къилин фикир ва художественный къетленвилер тайинарун.</p>
<p>Байрам Салимов «Лацу къван».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Поэма. Художественный къамат.</p> <p><i>Алава келун патал</i> Лезги Нямет «Кцлар», «Хуш хъана заз», Якъуб Яралиев «Ругъва яц», Буба Гъажикъулиев «Мариядин тар».</p> <p><i>Классдилай къеце келдай эсерар ва кتابар</i> Б. Салимов «Лацу къванерикай риваят».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар гун. Риваятдин къилин фикир ва художественный къетленвилер веревирд авун.</p>
<p>Абдулбари Магъмудов «Стхаяр».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Пейзаж</p> <p><i>Алава келун патал</i> А. Магъмудов. «Къуьзуь кас».</p>	1 сят	<p>Заирдин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Стхаяр» гъикаяда мехъерин адетар ва инсанрин къаматар ачухарун. Гъикаядин къилин фикир ва къурулуш тайинарун.</p>

«Булахдал». Иззет Шерифов «Хайи Ватан».		
<p>Алирза Саидов «Дагъви я зун».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Ш.Къафланов. «Мукъаят хъухъ, инсанар!», Мерд Али «Авач гъунар, члехи жафа галачиз».</p>	1 сят	<p>Заирдин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар гун.</p> <p>Дагъвидиз хас лишанар жагъурун. Эсеррин кьилин фикир ва художественный кьетленвилер тайинарун.</p>
<p>Жамидин «Шурва», «Масадаз атлай фур».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Хъвер ва ягъанат.</p> <p><i>Алава келун патал</i> Жамидин. «Куьмекдиз ша, гьерекат». Ханбиче Хаметова. «Верхи тар».</p>	1 сят	<p>«Шурва» шиирда кьве чин алай инсанар русвагъ авун, авамвилел хъуьруьн.</p> <p>«Масадаз атлай фур» шиирдин кьилин фикир – масадаз писвал тавуниз эвер гун.</p>
<p>Ибрагъим Гъуьсейнов «Риклин клусар».</p> <p><i>Алава келун патал</i> И.Гъуьсейнов. «Алкьвадрин дерада», «Зи уьлкве», «Лезгистанда мелер ава». Буба Гъажикъулиев. «Мариядин тар», «Дагъда сел».</p> <p><i>Классдилай кьеце келдай эсерар ва ктабар</i> Гъуьсейнов И. Шиирар.</p>	1 сят	<p>«Риклин клусар» шиирда инсанрал, ватандал ашукъ шаирдин фикирар ва гъиссер къалурун. Эсердин художественный кьетленвилер тайинарун.</p>
<p>Азиз Алем «Дагъда марф», «Жанлу хазина».</p> <p><i>Алава келун патал</i> А.Алем. «Билбил», «Хиросима». Зульфיקъар Къафланов. «Чкланвай хтар».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар гун.</p> <p>А.Алеман тебиатдин шиирар («Дагъда марф», «Жанлу хазина» ва мсб). Абурун мана-метлеб, къурулуш ва члалан кьетленвилер ачухарун.</p>
<p>Мурсал Алпан «Ирс», «Веси».</p> <p><i>Алава келун патал</i> М.Алпан. «Лезги члал». Тажидин Агъмедханов. «Булах», «Ачкар». Ахцегъ Алмас. «Лезгистан».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун.</p> <p>Заридин эсерра ватан клан хъунин гъиссер ачухарун. Бубайрин ирс хуьниз эвер гун. Весидин мана-метлеб ачухарун.</p>
<p>Муьзеффер Меликмамедов «Зи бахтуниз акъатай члал», «Зи чил я ам».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Мерд Али «Авач гъунар, члехи жафа галачиз», «Зи чил», Абдул Фетягъ</p>	1 сят	<p>Шиирра дидедин члал ва хайи чил клан хъунин гужлу гъиссер къалурун.</p> <p>Шииррин члалан кьетленвилер, абурун куьмекдалди эсердин кьилин мана ачухарун.</p>

<p>Расул Гьамзатов «Лезгияр», «Дурная».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Р. Гьамзатов. «Маша», «Дуствиликай кьиса», «Хуьруьг Тагьиракай гаф».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Шаирдин уьмуьрдикайни яратмишунрикай малуматар гун. «Лезгияр» шиирда дагъустанвийринни гуржийрин арада дуствал, гьуьрмет, муьгьуьббат авайди ачухарун. Шиирдин кьилин фикир ва художественный такьатар кьалурун. «Дурная» шиирда инсанпересвилин гьиссер кьалурун. Эсердин художественный кьетленвилер тайинарун. Ам манидиз элкьуьн.</p>
<p>Муса Мегьамедов. «Тапус».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Гьикаядин кьилин фикир тайинарун, ам жуван гафаралди лугьун. Гьикаядин члалан такьатриз фикир гун, ранг ядай гафар кьалурун.</p>
<p>Мегьамед Атабаев «Зи асир».</p> <p><i>Алава келун патал</i> М. Атабаев. «Фурма». Анвар Аджиев. «Дагьдин кард».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Шаирдин яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Зи асир» шиирда авторди вичин девирдикай ийизвай фикирар кьалурун.</p>
<p>Юсуф Базутаев «Маса жуьредин марф».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Ю. Базутаев. «Диде», «Тарар». Шагьвелед Шагьмарданов. «Йиф», «Яргьирушав суьгьбет». Шамил Къазиев. «Хазина».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Шаирдин яратмишунрикай куьруь малуматар гун. Шиирра тебиатдин шикилар члугун. Шииррин художественный кьетленвилер ва кьилин фикирар тайинарун.</p>
<p>Йиса келай эсерар ва кьачур чирвилер тикрарун</p>	<p>1 сят</p>	

<p>«Лезги кьилих».</p> <p><i>Классдилай къеце к'елдай эсерар ва ктабар</i></p> <p>Меликмамедов М. Гележег. Мерд Али. «Авач гьунар, ч'ехи жафа галачиз», «Зи чил».</p>		
<p>Пакизат Фатуллаева «Цуьк», «Бубу».</p> <p><i>Алава к'елун патал</i></p> <p>П. Фатуллаева. «Марф».</p>	1 сят	<p>Заридин «Цуьк», «Бубу» шиирра тебиатдин шикилар ва шаирдин хуш майилар къалурун. Шииррин ч'алан такъатар: эпитетар ва гекъигунар.</p>
<p>Фейзудин Нагъиев «Зи ч'ал».</p> <p><i>Алава к'елун патал</i></p> <p>Ф. Нагъиев. «Мидаимвал», «Агъ». Седакъет Керимова. «Лезги руьгъ». За гьидин Гьасанов. «Дурнайрин мани», «Салигъан гьалат».</p>	1 сят	<p>«Зи ч'ал» шиирда дидедин ч'алал дамах авун, адан михъивал хуьниз эвер гун. Шиирдин кьилин фикир ва ч'алан такъатар тайинарун.</p>
<p>Седакъет Керимова «Лезги руьгъ».</p> <p><i>Алава к'елун патал</i></p> <p>Ражаб Хибиев. «Зун дагъ я», Абдул Фетягъ «Лезги кьилих».</p>	1 сят	<p>Шиирдин тема ва кьилин фикир тайинарун. Шиир туьк'уьр хьуникай веревирд авун.</p>
<p>Эффенди Къапиев «Интуристдихъ галаз рахунар», «Дагъда юргъ».</p> <p><i>Литературадин теория</i></p> <p>Пейзаж</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Интуристдихъ галаз рахунар» эсердин бинеда гьакъикъатда хъайи агъвалат эцигун. Сулейманан къамат ачухарун. Ада вич вири уьлкведин шаир хьунал дамахун. Эсерда халкъарин дуствал ва ватанпересвилин гьиссер ачухарун. Эсердин кьилин фикир тайинарун. «Дагъда юргъ» гьикаяда тебиатдин шикилар къалурун. Заридин булдалди ранг ядай гафар, гекъигунар ишлемишун. «Дагъда юргъ» пейзаждин эсер тирди ачухарун.</p>
<p>Сардар Абил «Марф».</p> <p><i>Литературадин теория</i></p> <p>Пейзаж.</p>	1 сят	<p>Шиирдик квай зарафатдин фикирар къалурун. Шиир Э. Къапиеван гьикаядив гекъигун, лазим тир кьейдер к'елун. Тебиатдикай мисалар гьун, абур суйгъбетда ишлемишун.</p>

		<p>деепричастияр. Кардин тегьердин деепричастияр арадиз атун. <i>Ч/Г. Келай эсердал бинелу яз гъуьжет алай темадай тамам сочинение кхьин.</i></p>		<p>тегьердин ва вахтунин деепричастияр чир хьун. Текстина глаголдин акьалтIай алаатай вахтунин сад лагъай жуьре ва кардин тегьердин деепричастие тайинариз алакьун. Глаголин вахтунив гекъигна, деепричастие гьи вахтунинди ятIа тайинариз чир хьун. Деепричастияр жуьреба-жуьре терефрихъай разбор авун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.</p>
8	Наречие	<p>Наречидие: мана-метлеб, морфологиядиз талукь кьетIенвал, предложенида адан везифа. Наречидин жуьреяр: кардин тегьердин, вахтунин, чкадин, къадардин ва дережадин, себебдин. Наречияр арадиз атун. Маса чIалан паяринни наречийрин алакьаяр. Наречияр кхьидай кьайдаяр. <i>Ч/Г. Са тайин тир темадай изложение кхьин.</i> <i>(К.Д.) Грамматикадин тапшуругъар кваз контрольный диктант.</i> <i>ГъалатIрин винел кIвалах.</i> <i>Проектдин кIвалах: «Зи ватандин топонимар»</i></p>	9	<p>Наречидин жуьреяр: кардин тегьердин, вахтунин, чкадин, къадардин, дережадин, себебдин чир хьун. Текстерай наречияр жагъурун, абурун жуьреяр тайинарун. Суффиксрин куьмекдалди наречияр арадиз атун кьайдаяр чир хьун. Простой ва сложный наречияр чара авун. Наречийрин куьмекдалди са вакънадиз, кар-агъвалатдиз характеристика гуз алакьун. Кхьинра, рахунра наречияр-синонимар, антонимар ишлемишун. Наречияр хуралай ва кхьена разбор авун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.</p>
9	Къуллугъчи чIалан паяр. Послелогар	<p>Послелогар. Предложенида абурун везифаяр. Послелогар ишлемишдай падежар. Послелогар кхьинин кьайдаяр.</p>	1	<p>Предложенида послелогрин везифаяр. Послелогар ишлемишдай падежар чир хьун. Существительнидикай, глаголдикай, наречидикай, тIварцIизвездикай хьанвай послелогар тайинарун. Текстина послелогар ва абуруз синонимар маса чIалан паяр тир гафаривай чара ийиз хьун. Жуьреба-жуьре глаголрихъ галаз послелогар дуьз ишлемишун. Послелогар хуралай ва кхьена разбор авун.</p>
10	Союзар	<p>Союзар. Предложенида абурун везифаяр. Союзрин жуьреяр;</p>	1	<p>Текстина союзрин везифа, чка, дуьз кхьинин саягъ тайинарун.</p>

		<p>Буйругъдин наклонение: мана-метлеб, арадиз атун ва ксариз дегиш хъун. Буйругъдин наклоненидин къадагъадин форма. Буйругъдин наклонениидин глаголар дуъз кхьин. Шартунин наклонение: мана-метлеб, арадиз атун. Къаршивилин наклонение: мана-метлеб, арадиз атун. Гимандин наклонение: мана-метлеб, арадиз атун.</p> <p><i>Ч/Г. Ганвай темадай изложение кхьин.</i></p> <p><i>Проектдин къвалах: «Лезги члалан синонимар».</i></p>		<p>формаяр дуъз арадиз гъиз, абур кхьинра ишлемишиз ва дуъз кхьиз алакьун. Глаголрин дувулрин эхиримжи сес р тирла, 3-касдиз буйругъдин формада къве р кхьин. Рахунра, кхьинра глаголрикай-синонимрикай менфят къачун. Текстиник квай глаголар, абурун наклонение тайинарун. Морфологиядин рекъай хуралай ва кхьена глаголар разбор авун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.</p>
5	Масдар	<p>Глаголдин къетлен формаяр: масдар, причастие, деепричастие. Масдар (глаголдин асул ва я твацтин форма): мана-метлеб, морфологиядиз талукъ лишанар, предложенида адан везифаяр. Масдар дегиш хъун ва дуъз кхьин.</p> <p><i>Ч/Г. «Чна школадин сала гъикл къвалахнай» темадай тамам сочинение кхьин.</i></p>	3	<p>Глаголдин къетлен формаяр: масдар, причастие, деепричастие чир хъун. Текстинай масдар жагъурун, предложенида ада вуч везифаяр тамамарзаватла, тайинарун. Масдардин кхьинин къайдаяр ачухарун. Масдар къадарриз ва падежриз дегиш хъун. Масдардин суффиксар чир хъун. Словарра глаголар гузвай къайда чир хъун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.</p>
6	Причастие	<p>Причастие: мана-метлеб, морфологиядиз талукъ лишанар ва предложенида къилин везифаяр. Гилан, алатай, къвезмай (гъамишан) вахтарин причастияр. Причастидин жуъреяр. Причастияр дегиш хъун ва дуъз кхьин.</p> <p><i>Ч/Г. Са тайин тир темадай изложение кхьин.</i></p> <p><i>(К.Д.) Грамматикадин ташуругъар кваз диктант.</i></p> <p><i>ГъалатIрин винел къвалах.</i></p>	11	<p>Предложенийра причастийри тамамарзавай везифа тайинарун. Причастийрин суффиксар чир хъун. Причастияр къадарриз ва падежриз дегиш хъун. Причастияр предложенийрай чара ийиз алакьун. Причастийрин вахт тайинарун. Гзафвилин къадарда абурун актив падеждин, адакай жезвай маса падежрин эхирра -у кхьин. Причастияр разбор авун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.</p>
7	Деепричастие	<p>Деепричастие: мана-метлеб, морфологиядиз талукъ къетленвал ва предложенида къилин везифаяр. Кардин тегъердин ва вахтунин</p>	9	<p>Деепричастийрин суффиксар чир хъун. Предложенийра деепричастийри тамамарзавай везифа тайинарун. Кардин</p>

7 – КЛАСС

Вири сятерин къадар – 68 сят, гьафтеда 2 сят.

Са классда темаяр чирунин сергьятрин къене программадин курс дегиш хьун мумкин я. (Тема чирун патал сятерин къадар тӀимиларун\\гзафарун, геж\\фад гун мумкин я).

Программадин материал чирун – 56 сят.

Контрольный диктант – 4 сят.

Чал гегьеншарун – 8 сят.

№/№	Тема	Мана	С. кь.	КӀелунин кӀвалахдин характеристика
1	Чал ва рахунар	Инсанрин уьмуьрда лезги чӀалан роль ва везифаяр. ЧӀГ. « <i>Зи хайи ватан</i> » темадай сочинение кхьин.	2	Дидедин чӀалакай умуми информацияр. Халкъдин уьмуьрда чӀалан метлеб. Лезги чӀал девлетлу авунин шартӀар.
2	V-VI классра кӀелай материалар тикрарун.	Синтаксис ва пунктуация. Лексика ва фразеология. Морфология ва орфография. ЧӀГ. <i>Ганвай темадай изложение кхьин.</i> (К.Д.) <i>Грамматикадин тапшуругьар кваз контрольный диктант.</i> <i>ГьалатӀрин винел кӀвалах.</i>	3	Алатай классра чирай орфографиядин ва пунктуациядин правилояр чир хьун. Чирнавай темайриз талукь пунктограммаяр предложенийрай жагьурун ва абуруз баянар гун. Орфографиядин ва маса словарикай менфят къачун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.
3	Текстинин кьилин лишанар (тикрарун). Информациядин жигьетдай текстина дегишвилер авун.	Текстинин, адан тамамвилин, алакьалувилин ва акьалтӀай истемишунар. Текстерин кьетӀенвилер. Фикирар лугьунин, гьавурда тунин, субут авунин. Текстинал кӀвалах авун: текстинин план (регьят, четин, суалдин, тӀварцӀин, тезисдин); текстинин кьилин мана, кьил.	1	Фикирар лугьунин, гьавурда тунин, субут авунин текстер туькӀуьрун, абур галай-галайвал суьгьбет авун. Илимдинни учебный (кӀелунин) текстинин мана анализ авун, планар туькӀуьрун. Текстина абзацар дубз ишлемишун.
4	Морфология ва орфография. ЧӀалан культура. Глагол	Глаголдин наклоненияр. Хабардин наклонение: мана-метлеб ва вахтариз дегиш хьун (тикрарун). Суалдин наклонение: мана-метлеб, арадиз агун.	18	Глаголдин наклоненияр: суалдин, буйругьдин, къадагьадин, шартӀунин, къаршивилин, гимандин чир хьун. Глаголдин вахтарин, ксарин

		галкIурунин ва табийвилиин. Союзар кхьинин кьайдаяр.		Союзар квай текстина запятояр эцигдай ва эциг тийидай дуьшуьшар тайинариз алакьун ва абур дуьз кхьин. Союзар хуралай ва кхьена разбор авун.
11	КIусар	КIусар: мана-метлеб, предложенида абурун везифаяр. Мана-метлебдиз килигна кIусарин жуьреяр: суалдин, гужлу ийидай гекьигунин, тестикьар ва инкар ийидай, кьалурунин. КIусар дуьз кхьин. <i>ЧI/Г. «Зи дидедин мергьяматлу гьилер»</i> темадай сочинение кхьин.	3	КIусарин жуьреяр чир хьун. КIусар квай текст дуьз кIелун. Художественный эсерра абурун кьетIенвал тайинарун. Чиб кьилдин предложенияр хьиз ишлемишиз жедай тестикьунин, инкарвилиин (<i>эхь, ун, ваъ</i>) кIусар рахунра дуьз ишлемишун. КIусар хуралай ва кхьена разбор авун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.
12	Междометияр	Междометияр: мана-метлеб ва жуьреяр. Междометияр кхьидай ва абур авай предложенида пунктуациядин лишанар эцигдай кьайдаяр.	3	Текстина междометияр дуьз кIелун, абурун мана-метлеб, жуьре тайинариз алакьун. Предложенийрай междометийрин жуьреяр тайинарун. Междометияр герек лишанралди чара авун.
13	Йисан кьене кIелайбур тикрарун.	V – VII классра кIелай материалар тикрарун. <i>ЧI/Г. «Гьи пеше хьсанди я?»</i> темадай сочинение кхьин. (К.Д.) <i>Грамматикадин тапшуругьар кваз контрольный диктант. ГьалатIрин винел кIвалах.</i>	4	Глаголдин вахтарин формаяр, наклоненияр дуьз ишлемишиз ва кхьиз чир хьун. Кьуллугьчи чIалан паяр дуьз кхьин, тапшуругьар тамамарун. Кхьинра орфографиядин ва пунктуациядин кьайдаяр вилив хуьн. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.
	Всего:	ЧIал гегьеншарун – 8с.; диктантар – 4 с.; программадин материал чирун – 56 с.	68 ч.	

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 50»

«СОГЛАСОВАНО»

Руководитель МО
_____/Халифаева Р. А./

Протокол № ____
от « 5 » 09 2023 г.

«СОГЛАСОВАНО»

Зам. директора по УВР
_____/Омарова З. Р./

« 5 » 09 2023 г.

Рабочая программа по предмету
«Родной язык» (лезгинский)

2 часа в неделю, 68 часов в год
«ФГОС»
8 класс
2023– 2024 учебный год

разработала: учитель лезгинского языка
Халифаева Разибике Алисултановна

2023 – 2024 год

Лезги чІалан системадин курс чируни таъминарзава:

* алакъа хуьдай такъат яз дидед чІал къанажагълудаказ чирун (аялрин тІеам акакъдай дережада) ам, вич масадбурухъ галаз жуьреба-жуьре шартІара алакъа хуьн патал азаддаказ ишлемишдайвал чирун;

* масадбурухъ галаз алакъа хуьнин (кхьин ва рахун, яб акалун ва кІелун) алакьунар ачухарун, ученикрин савадлувилин ва зигьиндин бажарагъдин дережа хкажун;

* чІалав, адан девлетлувилив, деринвилив ва таъсирлувилив къадирлудаказ эгечІунин ерияр кутун; дидед чІалаз, ам чируниз гузвай негижар артухарун;

* аялдиз вичихъ галаз рахазвайдаз ва адан фикирдиз гьуьрмет ийидайвал рахунин алакъа хуьз чирун;

* кІелзавайбуруз лезги чІаланни чи ва уьлкведин культурадин руьгьдинни образованидин кІвалахдиз къимет гуз чирун.

И курсунихъ коммуникативный ва чирвилер гунин макъсад аваз хьуни ва ам системный къайдадинди яз хьуни гъвечІи классрин аялар чІалан

система (фонетикадин, лексикадин, грамматикадин уьлчмеяр) саналди

чирунал ва чІалан и уьлчмеяр рахунрин ва кхьинрин чІала, алакъа хуьнин

жуьреба-жуьре шартІара ва жуьреба-жуьре текстера кардик хьунин къайдаяр аннамишунал желбзава.

* Курсунин мана-метлебди алакъа хуьнин ва чирвилер къачунин такъат, лишанрин къетІен жуьредин система яз чІалан макъсад ва къетІенвилер аялрин тІеам акакъдай жуьреда ачухарзава.

* Курсуник чІалан жуьреба-жуьре терефриз талукъ делилрин гегьенш кІватІал акатнава. Аялриз гафунин фонетикадин составдихъ, гаф слогриз ва метлеблу паяриз чара авунихъ, чІалал асул паярихъ ва абурун лап важиблу формагрихъ, предложенийрин жуьрейрихъ, предложенийрин членрихъ галаз таниш жедай, дуьздаказ кхьинин къайдаяр чирдай мумкинвал гузва. Програмада кІелзавайбур гафунин (термин галачиз) лексикадин метлебдихъ, гафарихъ са шумуд жуьре мана-метлеб хьунихъ галаз танишарун лазим тирди къалурнава.

И програмадин бинедаллаз лезги чІал чирун къилдин гьар са касдихъ элкьуьрнава, гьикІ лагъайтІа и кІвалах аялдин интересар ва чирвилер

къачунин жигъетдай адан мумкинвилер вилик финин дережа гьисаба къуналди тешкилзава. Гъавиляй чІалаз талукъ делилар гъазур жуьреда агакъарзава, абур къачунин кІвалах гегьеншарзава, тележегда лагъайтІа, абур къатІунунин, аннамишунин кІвалах къиле физва.

Програма чирвилер гунихъ элкьуьрнаваз хьуни инсанди чун элкьуьрна къунвай дуьньядин шартІарай, сирерай къил акъудунин, рахунин куьмекдалди фагьум-фикир авунин лап важиблу такъат яз, чІал чирун таъминарзава.

Програмада чІал лишанрин система яз чируниз къетІен фикир гузва, гьикІ лагъайтІа ида рахунрин метлебдиз талукъ ва формальный терефрин арада авай алакъадал фикир желбдай мумкинвал гузва. Вичин нубатдай ида чІал чирунин система дегисарзава. ЧІалан мана-метлебдиз (семантикадиз) талукъ терефдиз фикир гуни образнадаказ ва логикадихъ галаз къадайвал фагьум-фикир авунин кІвалах хъсандаказ вилик фидай шартІар яратмишзава. Гъа и вахтунда рахунин жигъетдай аялрин активвал, абурун савадлувал хкаж жезва, абур дидед чІалав, адан девлетрив эгечІиз башламишзава, аялрин рахунрин чІал ачух жезва.

гунинбур тушир) килигна, гъакӀни рахунин тегъердиз килигна (хабар гунин, суалдин, буйругъдин) кьилди-кьилди чара ийиз чирда. Идалай гуьгъуьниз абуру рахунрихъ галаз алакьалу жуьреба жуьре шартӀара предложенидал гуьзчивал тухунин тежриба кӀватӀда, манайрин (понятийрин) мана-метлебар ачухарда.

Программади чирвилер гунин кӀвалах тартибдик кваз, вахт-вахтунда тухуни шартӀар яратмишунал фикир желбзава. И кардини чирвилер гунин кӀвалахдин бинеяр кутазвайди я. ИкӀ хъайила вилик мурад эцигиз, гьерекатар кьиле тухунин нубатар тайинариз, абурал гуьзчивал ийиз, абурук дегишвилер кухтаз, абуруз кьимет гуз алакьунин ерияра арадал гъиз жеда.

Программада аялрик михьидакъаз кхьинин вердишвилер кутун – кхьинрин жигъетдай са жуьредин "гимнастика" кьиле тухун кьалурнава. И чӀавуз кхьинин чешнеяр ишлемишзава, гьарфарин умумиламишнавай элементар, гафара абурун кӀватӀалар кхьинин вердишвилер, гафар ва предложенияр иердаказ, ериш аваз кхьинин вердишвилер гузва, гьарфар, абурун кӀватӀалар гуьрчег хатӀуналди кхьинал фикир желбзава, жува жувал гуьзчивал тухузва, жува жува ахтармишзава.

Словардихъ галаз танишарун Програмадин кьилдин, лап важиблу тереф я. ГъвечӀи классра кӀелзавай аялар жуьре-жуьре словаррихъ -орфографиядин, синонимринни антонимрин - галаз танишарзава.

Програмадин "ЧӀал гегъеншарун" паюна словарь девлетлу авунилай, чӀалан грамматика кьурулуш хъсанарунилай гьейри (рахунрин ва кхьинрин жуьреда), санлай чӀалакай, чӀалан куьмекдалди алакьа хуьникай, рахунин такьатрин (глаголар тир ва глаголар тушир) патахъай тайин фикирар арадал гъун кьалурнава.

Лезги чӀалан системадин курс чирун чӀалан куьмекдалди алакьа хуьниз, алакьа хуьнин такьат яз чӀалаз талукъ яз кӀелиз-кхъиз чирдай девирда агакьай делилар умумиламишунилай башламиш жезва.

Программада рахадайла жуван фикирар дуьздаказ ва гъавурда акьадайвал ачухариз, рахадай чӀавуз чӀалаз талукъ и ва я маса месэла гъялиз (разивал ийиз, гъавурда тваз, тажубвал кьалуриз, жувахъ галаз рахазвай касдин фикир тестикьариз ва икӀ мад), рахунин мана-метлебар, ам ачухунин жуьре вилив хуьз алакьунин ерияра кутун лазим тирди кьалурнава.

Ученикрив текстиниз талукъ умуми делилрилай гьейри, жуьреба-жуьре текстериз (хабардар авун, ачухарун, веревирд авун) талукъ сифтегъан делиларни агакьзава, ада художественный текстина гафунин ролдиз фикир гуз башламишзава, текстинин кьилиз талукъ кӀвалах тухузва, илим туькӀуьрзава (муаллимдин куьмекдалди, текстерин стилистикадин кьетӀенвилерал гуьзчивалзава).

ЧӀалаз рахунин куьмекдалди алакьа хуьнин тайин шартӀара ва текстера (илимдин, официальный, художественный) алакьа хуьнин такьатдиз хъиз килигуни аялриз чӀал санлай тамамдаказ фикирдиз гъиз куьмекзава, идани дидед чӀал чируниз абуру майилвал авунин дережа хкажзава.

8 – КЛАСС

Вири сятерин къадар – 68 сят, гьафтеда 2 сят.

Са классда темаяр чирунин сергьятрин къене программадин курс дегиш хьун мумкин я. (Тема чирун патал сятерин къадар тимилярун\гзафарун, геж\фад гун мумкин я).

Программадин материал чирун – 54 сят.

Контрольный диктант – 4 сят.

Чал гегьеншарун – 10 сят.

№/№	Тема	Мана	С.къ.	Келунин кваллахдин характеристика
1	Лезги чал	Лезги чалакай умуми информацияр. <i>Ч/Г. Тарихдин темадай сочинение кхьин.</i>	2	Халкъдин уьмуьрда чалан чка. Чал девлетлу авунин рекьер ва шартлар. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.
2	V-VII классра келайбур тикрарун	VII лагьай классда келай материалар тикрарун. <i>Ч/Г.Са вакъиадиз талукьарнавай гьумбетдикай сугьбет тукьлуьрун.</i>	3	Алатай классра чирай орфографиядин ва пунктуациядин правилояр чир хьун. Чирнавай темайриз талукь пунктограммаяр предложенийрай жагьурун ва абуруз баянар гун. Орфографиядин ва маса словаррикай менфят къачун.
3	Чал. Текст	Текст ва адан къилин лишанар. Чалан жуьрейрин къетенвилер (хабардин, шикилар чугунин, фикирар лугьунин). Словарар ишлемишун; тезисар, конспектар.	2	Текстинин тема, къилин мана, предложенийрин грамматикадин алакьаяр, тамам ва акьалтлай текстер анализ авун. Тезисар ва конспектар тукьлуьрун; жуьреба-жуьре чешмейрай малуматар къачун; словарар ишлемишун.

6	Къве составдин (къилин кве член квай) простой предложение. Предложенидин къилин членар	Предложенидин къилин членар: сказуемое ва подлежащее. Сказуемое: мана-метлеб, жуьреяр (простой ва составной). Простой сказуемое ва ам жедай гафар. Составной сказуемое: глаголдин составной, т'варц'ин составной сказуемияр ва абурун къурулуш (ч'алан паярин жигьетдай). Подлежащее: мана-метлеб: ам жедай падежар. Сказуемидизни подлежащидиз къилин членар лугьунин сеbeb (абуру предложенидин диб яратмишун). <i>Ч/Г. Са тайин тир темадай тамам изложение кхьин.</i>	7 Текстинай простой ва составной сказуемияр къат'униз хьун. абур кечмиш жери, кечмиш тежер ва кечмиш жери-тежер глаголрикай хьанвайла, подлежащидивай т'алабзавай падеж тайинарун. Жуьреба-жуьре сказуемияр, подлежащияр квай предложенияр тук'уьрун ва абур анализ авун. Подлежащидин падежар чир хьун. Предложенияр синтаксисдин разбор авун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.
7	Предложенидин къвед лагьай дережадин членар	Предложенидин къвед лагьай дережадин членар: дополнение, определение ва обстоятельство. Дополнение: мана-метлеб, жуьреяр (дуьз ва кирс дополненияр). Определение: мана-метлеб ва жуьреяр (адетдин ва приложение). Приложение ва адаз талукь пунктуациядин лишанар. Обстоятельство: мана-метлеб, жуьреяр (кардин тегьердин, мураддин, сеbebдин, чкадин, вахтунин). Предложенида обстоятельствояр чара авун. <i>Ч/Г. «Дуствал еке къимет я» темадай сочинение кхьин.</i> <i>(К.Д.) Грамматикадин тапшуругьар кваз контрольный диктант.</i>	9 Предложенияр членриз разбор авун. Дополнение ва определение, дополнение ва обстоятельство са падежра авай дуьшуьшра суалдин куьмекдалди чара ийиз алакьун. Приложенияр, чара ийидай обстоятельствояр квай текстина пунктуациядин лишанар эцигун ва ачухарун. Аялрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.
8	Са составдин предложенияр	Са составдин (къилин са член квай ва анжах гьадаз талукь гафар квай) предложенияр: мана-метлеб. Жуьреяр. Подлежащее тежер предложение. Т'варц'ин предложение. Тамам ва тамам тушир предложенияр <i>Ч/Г. Тебиатдикай сочинение кхьин (са составдин предложенияр кваз).</i> <i>(К.Д.) Грамматикадин тапшуругьар кваз контрольный диктант.</i> <i>Гьалат'рин винел к'валах.</i>	12 Се шейникай ва я т'ебиатдикай кхьидайла, лугьудайла, са составдин предложенийрикай хийир къачуз алакьун. Текстинай са составдин ва къве составдин предложенияр жагьурун. Предложенийрай глаголдин ва т'варц'ин составной сказуемияр чара авун. Тамам ва тамам тушир предложенияр ишлемишна, са диалог кхьин (месела: кве касдин жузун-качузун).

9	Заланарнавай простой предложенияр	<p>Са жинсинин членар: мана-метлеб, алакълламишдай такъатар (галклурунин, паонин, къаршивилин союза рва интонация). Са жинсинин тир ва тушир определенияр. Са жинсинин членар ва умумиламишдай гафар квай предложенияр. Са жинсинин членар квай предложенияр пунктуациядин лишанар (запятой, кве точка, тире). <i>Ч/Г. Ганвай темадай тамам изложение кхьин.</i> <i>Проектдин кваллах: «Са жинсинин членар»</i></p>	9	<p>Са жинисинин членар квай предложенияр эсерлувилелди, лазим интонациядалди клелун. Са жинсинин членар тир ва я тушир дополненияр, определенияр, обстоятельствояр тайинарун. Художественный текстерай са жинсинин членар квай предложенияр жагъурун. Аялрин чирвилер ва алакълунар ахтармишун.</p>
10	Чара ийидай квед лагъай дережадин членар	<p>Причастидин оборот ва ам чара ийидай дуьшуьшар. Причастидин оборот ва ам чара ийидай дуьшуьшар. Деепричастидин оборот ва ам чара ийидай дуьшуьшар. <i>Ч/Г. «Абуру Ватан паталди чанар ганай» темадай сочинение кхьин.</i></p>	7	<p>Оборотар квай предложенияр пунктуациядин лишанар эцигун. Оборотар квай предложенияр туькълурун, дуьз клелун ва разбор авун.</p>
11	Предложенидин членар тушир гафар	<p>Предложенидин членар тушир гафар: обращение ва аралух гафар. Обращение: мана-метлеб, ам жедай члалан паяр. Предложенида обращениир чара ийидай пунктуациядин лишанар. Аралух гафар ва аралух предложенияр. Предложенида абур чара ийидай пунктуациядин лишанар. <i>Ч/Г. «Йисан вахтар» темадай изложение кхьин.</i> <i>Проектдин кваллах: «Лезги члалан ономастика»</i></p>	7	<p>Предложенидин членар тушир гафар интонациядалди чара ийиз алакълун. Текстера гъа са гафар гагъ аралухбур яз, гагъ предложенидин членар яз ишлемипшдайди къатлунун. Предложенидин членар тушир гафар жагъурун ва абурун жуьреяр тайинарун. Обращенияр, аралух гафар квай предложенияр туькълурун.</p>
12	Йисан къене клелайбур тикрарун	<p>8-классда клелай материалар тикрарун. <i>(К.Д.) Грамматикадин тапшуругъар кваз контрольный диктант.</i> <i>ГъалатIрин винел кваллах</i></p>	3	<p>V – VII классра клелай темайриз талукъ орфограммаяр квай гафар дуьз кхьин ва абуруз баянар гун. Йисан къене синтаксисдай чирнавай пунктуациядин лишанар тикрарун. текстера са жинсинин членар, обращенияр, аралух гафар, квед лагъай дережадин членар, оборотар пунктуациядин лишанралди чара авун. Аялрин чирвилер ва алакълунар ахтармишун.</p>

	Всего:	Чал гегъеншарун – 10с.; диктантар – 4 с.; программадин материал чирун – 54 с.	68 с.	
--	--------	---	----------	--

<p>Зияудин Эфендиев «Чуьхвер-Магьсуб».</p> <p><i>Алава к'елун патал</i> Рамазан Каитов. «Зулун шикилар».</p> <p><i>Классдилай къеце к'елдай эсерар</i> <i>ва ктабар</i> Эфендиев З. Гьикаяяр ва повестар. Лезги халкьдин махар.</p>	1 сят	<p>Махунин мана, тукьлуьр хьун ва кьилин игитар.</p> <p>Магьсубан кьамат: амалар, хесетар ва акьуллувал кьалурун. Махунин кьилин фикир ва художественный кьет'енвилер ачухарун. Ам халкьдин махариз мукьва хьун.</p>
<p>Абдул Ражабов «Къаних вил»</p>	1 сят	<p>Махунин мана ва кьилин фикир ачухарун.</p> <p>«Къаних вил» халкьдин махариз мукьва хьун, абурун арада авай тафават кьалурун. Махунин ч'алан кьет'енвилер тайинарун.</p>
<p>Кьуьчхуьр Саид «Зи чарх кьулухь элкьвена».</p> <p><i>Литературадин илим</i> Инверсия.</p> <p><i>Алава к'елун патал</i> Кь.Саид. «Эй, залум ц'ай». Мерд Али. «Виш йисар физ...» Абдуселим Исмаилов. «Саидав рахун».</p>	1 сят	<p>Шаирдин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Зи чарх кьулухь элкьвена» – зулумкар Сурхай хандиз акси эсер. Адай зари Аллагьдилаь нарази тирди акун. Шиирдин ч'ал, куьгьне хьанвай гафар ва абурун мана ачухарун. Шиирдин кьилин фикир тайинарун.</p>
<p>Лезги Агьмед «Я залум хан».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Тарих. Дагьустандин халкьарин мукьвавал ва стхавал.</p>	1 сят	<p>Шаирдин уьмуьрдикайни яратмишунрикай куьруь малуматар. «Я залум хан» – Кь.Саидан вилер акьудай хандиз акси теснифнавай ч'ал. Лезги Агьмеда шаирдин тереф хуьн. Кь. Саданни Л. Агьмедан дуствилдин алакьяр ачухарун. Шиирдин кьилин фикир ва художественный кьет'енвилер тайинарун.</p>
<p>Миграгь Сфи-эфенди «Буюр, зи дуст МирзеАли!», «Яйнахар».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь мавлуматар гун.</p> <p>Шиирда Цуькверин сувариз дагьдин хуьруьн гьерекатар, инсанрин гугьуьлар ва т'ебиатдин шикилар кьалурун. Шиир тукьлуьр хьанвай кьайда ва адан ч'алаз фикир гун.</p>
<p>Етим Эмин</p>	2 сят	<p>Шаирдин уьмуьрдикай ва</p>

	<p>«Гъарай, эллер!», «Дустариз».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Шиир. Шиират.</p> <p><i>Алава келун патал</i> Е.Эмин «Тварун стхадиз». Азиз Алем «Къетлен заман».</p>		<p>яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Гъарай, эллер!» шиирда кирамди дуньядиз гузвай къимет. Е. Эмин дуньядин гъи крарал рази тушта, ачухарун. Шиирда диндин векилар беябурун. «Дустариз» шиирда шаирдин тлалабунар къалурун. Шииррин къилин фикир ва художественный къетленвилер: ранг ядай гафар, гекъигунар, рифма ва ритм тайинарун.</p>
	<p>Алкьвадар Гъасан «Куьгъне ханлар, беглер квадрин, элягъин...»</p> <p><i>Литературадин илим</i> Лирика. Лирикадин эсерар.</p> <p><i>Алава келун патал</i> А.Гъасан. «Дустуниз мехъер мубарак». <i>Классдилай къеце келун</i> Стлал Саяд. «Кавхадиз».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. Шиирда ханариз, беглериз акси фикирар, шаирди абур квада-руниз эвер гун. Шиир гъакъикъатдиз мукъва хъун.</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">ДАГЪУСТАДИН ХАЛКЪАРИН ЛИТЕРАТУРАДАЙ</p>	<p>Сукъур Къурбан «Шиирар ва куьрпеяр».</p>	1 сят	<p>Дагъустандин халкъарин алатай асиррин литературайрикай авай чирвилер гегъ Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. Шиирда шаирди вичин эсерарни куьрпе балаяр сад-садав гекъигун. Шиирдин художественный такъатар ва къетленвилер тайинарун. Къилин фикир гегъеншарун.</p>
	<p>Мегъамед-эфенди Османов «Жумартвал ва намус».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. Шиирда инсандин жумарт ва намус хътин багъа лишанрикай веревирдер авун. Шиирдин къилин фикир ва художественный къетленвилер ачухарун.</p>

<p>Стлал Сулейман «Тербия», «Бязи ахмакъ».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Лезги шиирар туькӀурь хьуникай малуматар.</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> С.Сулейман. «Дагъустан», И. Гьуйсейнов «Алкьвадрин дерада».</p> <p><i>Проектдин кӀвалах.</i> «Стлал Сулейманан шииррин кьетӀенвилер».</p>	2 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Тербия» ва «Бязи ахмакъ» шиирра инсанриз насигьатар гун. Халкъдин адетар вилив хуьниз айгьам авун. Шииррин кьилин фикирар ва художественный кьетӀенвилер тайинарун.</p>
<p>Нуредин Шерифов «Самур», «Яру Аскер».</p> <p><i>Литературадин шлим</i> Литературадин игит. Къени ва чӀуру игитар.</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> Н.Шерифов. «Лежбердиз».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Самур» шиирда ващӀун къамат ачухарун. Эсердай совет девирдин шикилар акун. «Яру Аскер» шиирдик квай ватанпересвилин гьиссер къалурун. Эсердин кьилин фикир ачухарун. Эсеррин туькӀурь хьун ва чӀалан такьатар тайинарун.</p>
<p>Алибег Фетягъов «Зарбачи Гьасан».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Неологизмаяр. Пейзаж. Поэма.</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> Гьаким Къурбан «Асландин рикӀ авай инсан» повестдай чӀукар.</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар. «Зарбачи Гьасан» поэмада карханаяр цийи машинралди тадаракламишунин, рабочий классдин жергеяр колхозчийрин гьисабдай гегьенш хьунин месэлаяр къарагъарун. Поэмада сад лагъай пятилеткадин йисара жегьил фяле Гьасанан яратмишунин кӀвалах рикӀел хьун. Рабочийрин дуствилин хизандин уьмуьрдикай суьгьбет авун. Ада Гьасаназ авур таьсир къалурун. Эсерда тебиатдин гуьзел шикилар къалурун. «Огни» заводдин акунар. Поэмадин кьилин фикир ва чӀалан гуьрчегвал тайинарун. «Зарбачи Гьасан» лезги ва Дагъустандин шииратда рабочий классдикай теснифнавай сад лагъай чӀехи эсер-поэма хьун.</p>
<p>Шагь-Эмир Мурадов «Ватан», «Къуват хьурай!»</p> <p><i>Литературадин теория</i> Композиция ва сюжет.</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. Сад лагъай шиирда ватандин алатай ва алай девиррин шикилар: кандуда гьуьр авачир, тандал партал алачир, амма суфра ачух я, чилер муьблагъ я.</p>

<p><i>Алава келун патал</i> Ш.-Э.Мурадов. «Зи шадвал», «Экуьн ярар».</p>		<p>Миллетрин дуствилин, стхавилин хизанда. Шиирдин художественный такъатар тайинарун. Къвед лагъай шиирда лирический игитдиз аквазвай шикилар, ада халкъдин адет хвена, «Квез къуват хъурай!» гафар тикрарун. «Ватан» ва «Къуват хъурай!» шииррин мукъвавал къалурун.</p>
<p>СтIал Мислимат «Лезгидин тIал».</p> <p><i>Алава келун патал</i> С.Мислимат. «Шехъзава тар». Мурадхан Шихвердиев. «Экв яргъай аквада» повестдай чIук.</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва ярамишунрикай куьруь малуматар гун. Халкъдин месэлайри заридиз секинвал тагун. «Лезгидин тIал» шиир алай девирдин гьаларихъ галаз къун. ЧIалан къетIенвал къалурун.</p>
<p>Шихнесир Къафланов «Садвал», «Тек тар», «Хайи чил».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Ш.Къафланов. «Мукъаят хъухъ, инсанар!»</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Хайи чил» эсердин тема – кIвале, хуьре, уьлкведа гьурмет-хатур хъунин чарасузвал. Ихътин фикирар заридин эсерра давамар хъун. «Хайи чил» шиирдин къилин фикир – вири уьлкве, хайи чил хъиз, кIан хъун. Ш.Къафланован шииррин художественный къетIенвилер ва чIалан устадвал къалурун. Адан эсерар, композиторри гъаваяр туькIуьрна, манийриз элкьуьн.</p>
<p>Чепер Касбуба «Яйлахда», «Гуьзел гатфар».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Чепер Касбуба. «Векье», Бикеханум Алибегова «Зи булах».</p>	1 сят	<p>Заридин шиирра тIебиатдин ва зегъметдин шикилар къалурун. Эсеррин къилин фикир ва метлеб ачухарун. Шииррин художественный къетIенвилер тайинарун.</p>
<p>Межид Гъажиев «Са булахдай яд хъвайибур».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Гъикаят. Гъикаятдин жанраяр.</p> <p><i>Классдилай къеце кIелдай эсерар</i> <i>ва табар</i> Гъажиев М. Гъикаяяр ва повестар.</p>	1 сят	<p>«Са булахдай яд хъвайибур» повестда Ватандин Чехи дяведин йисар къалурун. Фронтдин далу пата рабочий классдин дурумлу зегъмет, адаз гележегдин фялейри, ФЗО-да кIелзавай жегъилри, куьмек гун. Заводди цIай къун, ам хкадарунин карда аялрин игитвал къалурун. Повестдин тема ва месэлаяр ачухарун. Къилин къаматар: Мамед, прораб Петрович ва мсб. ачухарун</p>
<p>Якъуб Яралиев «Агалай сандух».</p> <p><i>Классдилай къеце кIелдай эсерар</i> <i>ва табар</i> Яралиев Я. Гъикаяяр.</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Агалай сандух» гъикаяда халкъдин уьмуьрдин шикилар къалурун. Аминатан, Рустаман ва Эминан къаматар ачухарун. Гъикаядин къилин фикир. композиция</p>

		ва ч'алан такъатар тайинарун.
Назир Мирзоев «Цацаралай цуьк».	1 сят	Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Цацаралай цуьк» повестдин тема ва кьилин месэла тайинарун. «Авай са руш» ч'укуна Гьамидадин къамат къалурун. Ч'алан къет'енвилер тайинарун.
<i>Литературадин теория</i> Повесть. Повестдин жанрадин жуьреяр.		
Буба Гьажикъулиев «Заз эвера».	1 сят	Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Заз эвера» повестдин тема ва кьилин месэла тайинарун. Ч'алан къет'енвилер тайинарун.
Жамидин «Арада зат' аваз хьуй».	1 сят	Шииррин мана-метлеб ачухарун. Кирамди зарафатдин ва ягьанадин яшайишда дуьшуьш жезвай ч'уру адетар, кьилихар ва дуьшуьшар къалурун ва абурал хьуьруьн.
Казим Казимов «Девирдин къван».	1 сят	Заридин уьмуьрдикай, а яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Девирдин къван» повестдай Дагъустанда Окябрдин инкьилабдин ва граждан дяведин йисар акун. Эсердин игитрин къаматар ва къисметар къалурун. «Девирдин къван» ибардин мана-метлеб ачухарун.
<i>Литературадин илим</i> Эссе.		
Кичибег Мусаев «Зи халкъ», «Къуьзуьлгуьлрин дередин руш».	1 сят	Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай малуматар гун. «Зи халкъ» шиирда лезги халкъдин къамат ачухарун. «Къизилгуьлрин дередин руш» шиирда тебиатдин шикилар ва лирикадин игитдин гьиссер ачухарун.
<i>Алава к'елун патал</i> Тажидин Агьмедханов «Ава Ватан к'анидахъ».		
Расим Гьажиев «Диде ва дагълар».	1 сят	Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Диде ва дагълар» повестдай Ватандин Чехи дяведин йисара етим аялрин четин гьалар къалурун. Повестдин кьилин игитрин, дидединни гададин, къаматар ачухарун. Эсердин кьилин фикир, композиция ва ч'ал тайинарун.
<i>Алава к'елун патал</i> Пакизат Фатуллаева. «Уьзуьмчи руш», «Дидедиз», Саидмет Самур. «Лезги мехъер».		
Абдуселим Исмаилов «Кьулан вац'».	1 сят	Заридин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай куьруь малуматар гун. «Кьулан вац'» шиирда Самур вац'ун шикилар виликдай ва гила. Шиирдин кьилин тема – кьве чкадал пайнавай лезги халкъдин къисмет къалурун. Шиирдин художественный къет'енвилер тайинарун.
<i>Алава к'елун патал</i> Абд. Исмаилов. «Хайи к'вализ мугьманвилиз», Шагьабудин Шабатов. «Илиф Макъаз».		

<p>Зульфיקъар Къафланов «Хуъруън нуькI», «Зи рагарни, зи дагъларни...»</p> <p><i>Алава кIелун патал</i> М.Бабаханов. «Хайи чил», Азиз Мирзебегов «Гарун мани», Саират «Рубаияр».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуърдикай ва яратмишунрикай куъруъ малуматар гун. «Хуъруън нуькI» шиирда хайи ватан кIан хьунин гужлу гьиссер къалурун. Шиир манидин жуъреда кхьин: адан везин, художественный такъатар ва къилин фикир тайинарун. «Зи рагарни, зи дагъларни...» шиирдик веревирдилимдин фикирар ачухарун.</p>
<p>АбутIалиб Гъафуров «Зи уьмуър».</p> <p><i>Классдилай къеце кIелдай эсерар ва ктабар</i> Гъафуров А. Шиирар. Аминов М. Шиирар ва поэмаяр.</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуърдикай ва яратмишунрикай куъруъ малуматар гун. «Зи уьмуър» эсерда шаирдин уьмуърдин шикилар, аялрин кесиб ва гишин яшайиш къалурун. Абурун диде-бубайри пачагъдин Россияда лукIвиле кIвалахун. Инкъилабдилай гуьгъуьниз шаирдин уьмуър дегиш хьун. «Зи уьмуър» эсердин художественный такъатар ва къилин фикир тайинарун.</p>
<p>Мегъамед Хуршилов «Сулак – шагъид я».</p> <p><i>Литературадин илим</i> Художественный литературадин къилин жинсер: эпос, лирика ва драма.</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуърдикай ва яратмишунрикай куъруъ малуматар гун. «Сулак шагъид я» романдин мана, композиция ва сюжет ачухарун. «Муькъвел алай чукул» къиле къаравулди авур суьгъбет. Классрин арада авай зидвилер артух хьунин себеб. Девлетлуйри инсафсузвилелди кесибар истисмар авун. Сулак вацIал къызгъин ягъунар къиле фин. Инкъилабчи Омаран къамат ачухарун. Адан таъсирдик кесибрин классовый къатIунар хци хьун. Абур девлетлуйрин аксина сифте женгиниз къарагъун. Романдин къаматар, художественный такъатар ва къилин фикир тайинарун.</p>
<p>Багъадин Митаров «Дустариз хабар це»</p> <p><i>Алава кIелун патал</i> МутIалиб Митаров. «ЧIехи стха».</p>	<p>1 сят</p>	<p>Заридин уьмуърдикай ва яратмишунрикай куъруъ малуматар гун. Шиирда чи гуьзел Ватан фашистрин чапхунчийрикай хуьзвай къегъалрин къаматар ачухарун. Чун гъалиб жедайдахь шаирдин инанмишвал хьун. Шиирдин къилин фикир ва чIалан такъатар тайинарун.</p>
<p>Иисан къене кIелайбур тикрарун</p>	<p>1 сят</p>	

8 класс

Вири – 34 сят

Эсерар келуниз – 25 сят

Чал гегеншаруниз – 5 сят

Классдилай кьеце келдай эсеррикай суьгьбетриз – 4 сят.

Тематикадин блок/раздел	Программадин кьилин мана	Сятерин кьадар	Аялрин к'валлахдин кьилин жуьреяр
	Гьахьун	1 сят	VIII классда хайи литературадин тарихдин курс чириз эгечлеу. Халкьдин мецин эсерар ва литература. Литература ва тарих Литература ва илим. Милли литература вилик фейи рекьерхуьлер ва девирар.
ЛЕЗГИ ЛИТЕРАТУРАДИН СИФТЕ КЬИЛЕР	Арбен Къардаш «Низами».	1 сят	Лезги халкьдин мифология ва динар. Мецин эсерар ва литература. Меденият ва эдебият вилик финикай малуматар гун. Алпанистанда кел-кхьин ва литература. Давдакьан яратмишунар. Тебии илимар гегенш хьун. Къавкъазда ислам тестикь хьун. Лезги литература кьецепатан ч'аларал (араб, фарс ва туьрк) тесниф хьун.
XIV-XV АСИРРИН ЛИТЕРАТУРА	Куьре Мелик «Гьамиша хьухь виклегь, кьегьгал», «Вун бахтунин рекье хьухь». <i>Литературадин теория</i> Гимн. Лирика ва лирикадин жуьреяр. <i>Алава к'елун патал</i> «Бейтер». <i>Классдилай кьеце келдай эсерар ва табар</i> Леги Нямет. Шиирар.	1 сят	Зариин уьмуьрдинни яратмишунрин рехь. «Гьамиша хьухь виклегь, кьегьгал» ва «Вун бахтунин рекье хьухь» шиирра гележегдин несилриз насигьатар гун. Шииррин туьк'уьр хьун, ч'алан такьатар ва кьилин фикирар тайинарун.
	Миграгь Къемер «Кузва, лагь, гум акъатиз». <i>Алава к'елун патал</i> М.Къемер. «Ишехь, Къемер, чунгуьрд симер». Гь.Къурбан. «Къилинж Къемер» <i>Классдилай кьеце келдай</i>	1 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехь. «Кузава, лагь, гум акъатиз» шиирдай дагьви дишегьлидин гьиссер, муьгьуьббат, кьисмет акун. Шиирдин художественный кьет'енвилер ва кьилин фикир тайинарун.

Тематические планы по лезгинскому языку для 8 класса

№	Темаяр	Ся т	Чис ло	Слов. квал.	Мурад- метлеб	Проб. Матер.	Оборуд.	Квал. квал.
1	Синтаксис ва пунктуация. 1,3,4 тап.	2		Тух хьун,ширин хьун,чими хьун,къунши кьун	Тапш-рал кваллахиз хьун	Тапш.тамамариз хьун	Ктаб таблица	5 тап. Чин 108
2	Лексика ва фразеология 6,8,10	2		Келе авай кас,кьил кьилел аламач,кьил куьрсарун,кьил хуьн	Темадай кваллахиз хьун	Тапш.дуьз тамамарун	Ктаб таблица	Гатун каникулрик. сочинене
3	Морфология ва орфография. 13,19,22 тапш.	2		Морфология, орфография, таржума авун	Темадай квалах авун	Тапш.дуьз тамамарун	Ктаб таблица	14 тап. Чин 110
4	Ахтармишунин диктант. «Къисметдин иеси»	1						
5	Глаголдин наклоненияр. Суалдин наклонене. Тап.27,28,29.	2		Ни, тIа; физва, физвани, физватIа, фида, фидани, фидатIа	Темадин гъавурда гъатун	Суалдин наклонени йрал кваллахун	Ктаб таблица	31 тап. Чин 115.
6	Буйругьдин наклонение. 33,34,35 тап.	2		Ша фин, акъваз, акъвазрай	Тапш.тамамарун	Тема чир хьун	Ктаб таблица	36 тап. чин 119
7	Буйругьдин наклонение арадиз атун. 37,38,39 тап.	2		Физ-фин, къвез-къвен, жез-жен, алукIун-алукI, ацукьун-ацукь, къачун-къачу, чхуьн-чхуьх, ксун-ксус, атIун-атIутI	Тапш-рал кваллахун	Тема ркIел хуьн	Ктаб таблица	40 тап. чин 119
8	Къадагдадин форма. 41,43 тапш.	2		Гумир, немир. тамир, жемир, галатмир. кIелмир, чIурмир	Тапш. тамамарун	Тема чир хьун	Ктаб таблица	42 тап. чин 120
9	Буйругьдин наклоненидин глаголар дуьз кхьин.	2		Паюн-ая, кIелун-кIела, тукIуьрун-тукIуьра, тухун-твах, ацукьун-ацукьа	Тапш. кьиле тухун	Тема чир хьун	Ктаб таблица	47 тап. чин 122
10	ШартIунин наклонение. 49, 50, 52	2		Фейи-фейигIа, гайи-гайигIа, тур-тура	Темадин гъавурда	Тапш. кIвалахиз хьун	Ктаб таблица	54 тап. Чин 124

				гъатун				
11	«Зул алукуун» темадай сочинение кхьин	1						
12	Къарпшивилин наклоение 55,57 тапшуругъар	1	Фейит лани, гайит лани, къа чурт лани, акурт лани	Тема чир хьун	Темадай к1 валахиз хьун	Ктаб таблица	56 тап. чин 125	
13	Гимандин наклоение. 58,63- тап.	2	Фич, гуч, неч, жеч, гъич	Темадин гъавурда гъатун	Тапш. кьиле тухуз хьун	Ктаб таблица	60 тап. чин 126	
14	Глаголдин къетлен формаар. Масдар. 65,66,68 Тапшуругъар.	1	Тухун, к1 валахун, кхьин	Тема чир хьун	Темадай тапш. тама-мариз хьун	Ктаб таблица	67-тап. Чин 129	
15	Масдар къадариз ва падежриз дегити хьун. 69,71 Тапшуругъар.	2	Фин, гунн. финар, гунар, къа чун-къачунар, ат лун-ат лунар	Темадин гъавурда гъатун	Къадарриз ва падежриз дегити хьун	Ктаб таблица	70 тапш. 131.	
16	Диктант «Заз авай апкъи акурла» Гьалатрин винел к1 валах.	1					73 тап. чин 132	
	Причастие 72 тапшуругъ	1	К1 елай руш, к1 елай ктаб	Темадин гъавурда гъатун	Тапш. тама мариз хьун	Ктаб таблица	75 тап. Чин 133	
17	Причастидин жуьреар 74,76 тап.	2	Фейи, гайи, къачур, рахазвай, фейи-тефей, гайи-тагай, акур-такур	Темадин гъавурда гъатун	Тапш. тама мариз хьун	Ктаб таблица	Чин. 122-133	
18	«Зи хуър» сочинение.	1						
19	Причастияр дегити хьун 77,80 тапш.	2	Гайиди-гайибур	Причастияр падежриз дегити хьун	Тапш. тама мариз хьун	Ктаб таблица	79 тапш. Чин 135	
20	Деепричастие	1	Кардин тегьердин, вахтунин.					
21	Кардин тегьердин деепричастияр 83,85,86 тап.	2	Къачуз, лугъуз, к1 елиз, к1 ас из, гъиз, жез	Темадин гъавурда акьун	Тапш. тама мариз хьун	Ктаб таблица	87 тап. Чин 139	
22	Глагол разбор авун .Глагол (обобщение.) тап. 99,100.	2	К1 елун, кьин, рахун, килигун	Темадин гъавурда гъатун	Гл. разбор ийиз чирун.	Ктаб таблица	102 тап. чин 146	

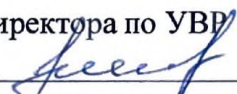

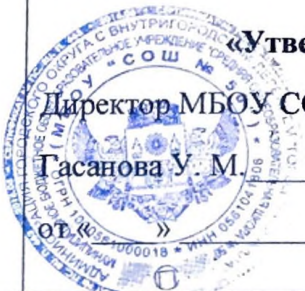
						Тапш.тама марун		
23	Контрольный диктант ва адан анализ. «Чимчир»	1						
24	Наречие. Наречидикай малумат. тап.107,108	2		К1евиз,хъсандаказ,ч1ан гъак1а,накъ,къежел,мекъил а	Темадин гъавурда гъатун	Тапш.тама мариз чир хъун	Ктаб таблица	109 тап. Чин 149.
25	Наречийрин разрядар. тапш.110,111	2		К1евиз,хъсандиз;чаз,ц1и;и на,чина;гзаф,т1имил;гъави ляй,ивилляй, хъилляй	Разрядрин гъавурда гъатун	Тапш.къил ди тамамариз хъун	Ктаб таблица	112 тап. 151-чин
26	Наречияр арадиз атун. тапш.113	2		Къе,накъ,ик1,ак1,ч1урук1а ,исятда,садлагъана	Темадин гъавурда гъатун	Темадал к1валахиз хъун	Ктаб таблица	Тап.114 Чин.151
27	Суффиксрин куьмекдалди наречияр арадиз атун. тапш.117,118,119,120	2		Ч1ехиз,иердиз,михъидаказ ,ч1уру- к1а,регъуьла,кич1ела,герс еба,къилди,йифиз,юкъуз,п акамахъ,нянихъ,зулухъ,ик 1,гъик1,гъак1	Темадин гъавурда акъун	Наречияр арадиз гъыз хъун	Ктаб таблица	Тап.126 Чин.155
28	Наречияр кхъидай къайдаяр.Наречие разбор авун. Тап.127,129	2		Ик1,ак1,гъак1,гъик1,сак1а, ч1урук1а,къеник1а,садлаг ъана,исятда,гагъ- гагъ,къулу-къулухъ	Наречияр кхъидай къайдаяр чирун	Тапш. Тамамариз хъун	Ктаб таблица	Тап.130 Чин.157
29	Къуллугъчи ч1алан паяр. Послелогар.тапш.136,137	1		Столдин к1аник,къилив фена,аялдихъ галаз	Тема чир хъун	Тапш.тама мариз хъун	Ктаб таблица	Тап.134 Чин.159
30	Послелогар ишлемишдай падежар. тап.138,139	1		Мукъув,къилив,патав- талукъ.падеж Яна,т1уз-къакъ.падеж	Послелогар ишлемишдай падежар чир хъун	Тапш. тамамарун	Ктаб таблица	Тап.140 Чин.162
31	Послелогар кхъидай къайдаяр. Послелогар разбор авун. Тап.141,144	2		К1валерин виллик,азарлудан къилив,дагъдай т1уз,гурарай гъуз	Послелогар кхъидай къайдаяр чир хъун	Тапш. Тамамариз хъун	Ктаб таблица	Тап.142 Чин.163
32	Союзар. Тап.145	1		Ва,амма,я	Союзар кхъидай къайдаяр	Темадал к1валахиз хъун	Ктаб таблица	Предл.туьк 1уьрун

					чирун			
33	Союзрин жуьреяр. тап.146,147,148	2		Галк1урунинбур,табийвил инбур Амма,ва,яни,ва я,гьак1ни,гагь-гагь,я-я	Тема чир хьун	Темадал к1валахиз хьун	Ктаб таблица	Тап.149 Чин.167
34	Союзар дуьз кхьин. Союзар разбор авун. Тап.150,152	2		Ни,ва я,amma	Союзар дуьз кьиз ва разбор ийиз чиру	Тапш. Тамамариз хьун	Ктаб таблица	Союзар разбор авун
35	Чирдай изложение («студентар»)	1						
36	К1усар. Тап.157,158	1		Бажагьат,кьван,жал	Тема чир хьун	Тапш. тамамарун	Ктаб таблица	К1усар квай предложени яр туьк1уьрун
37	К1усарин жуьреяр. Тап.159,160	2		Суалдинбур ,гужлу ийидайбур,гекьигунинбур ,тестикь. ва инкар.,кьалурунинбур	Темадин гьавурда гьатун	Тапш. к1валахун	Ктаб таблица	Тап.162 Чин.174
38	К1усар дуьз кхьин. К1усар разбор авун.	2		Гьак1 яни,масак1а яни,хьсандиз,апкара я	К1усар кхьиз ва разбор ийиз чирун	Тапш. тамамарун	Ктаб таблица	167 тап. 176-чин
39	Междометияр.	1		О-гьоо,ура,огого,йо-о	Междометия р чир хьун	Тапш. тамамарун	Ктаб таблица	Междомети яр кваз предл.туьк1 уьрун
40	Междометийрин жуьреяр.	1		Пагь! аман! Уф! Агь! Квахь! Эй! Гьай! Жеч гьа! Ме-ме! Кьа-кьа!	Междометий рин жуьреяр чирун	Тапш. тамамарун	Ктаб таблица	Междомети яр кваз са куьруь ихтилат туьк1уьрун.
41	Ахтармишгунин диктант	1						
42	Междометияр дуьз кхьин	1		Я-а-а! э-э-й! гьа ик1 ман!	Междометия р кхьидай кьайдаяр чир хьун	Тапш. тамамарун	Ктаб таблица	Вири тикраун

					ачухарун	чирун		
7	Мирзе Али «Къеледай», «Зат1 туш»	1		Къеле, къизилгуьл, Лейли, Ма жлум, лали, женнет, рабби, гев ил,	Муьгуьбат къалурун	Автордин ч1алан гъавурда гъатун	Ктаб	К1елиз
8	Егим Эмин «Бахтсузвал»	1		Хилаф ят1а, ших, ат1лас, дере, шийир ,	Шиирдин манна-метлеб ачухарун	Къилин фикир чир хьун	Ктаб	Хуралай
9	Егим Эмин «Къавумдиз»	1		Теврис, сагъри, зар-зиба, диба, мина зунжур къуба, яру къазаб, гъират, гъажибас, арал ух, нащи, либас, мягъсерар, ба шмакъар, шаршав, магъидин регъ	Къавумдин къанихвал къалурун	Мурад-метлебдин гъавурда гъатун	Ктаб	К1елиз
10	Егим Эмин «Алкьвадар Гъасан Эфенди»	1		Адил-диван, Г1ебиб Лукъман, Къариб, Хварасан чешне	Ц1ийи к1валер мубарак ийидай гафарин гъавурда гъатун	Маса ч1аларин гафар чир хьун	Ктаб	К1елиз
11 12	Мазали Али «Хандиз», «Намердиз»	2		Эрзи гъал, зимбил, к1ат1, къимши текъвез, кармац, байкъуш	Инсанриз насигъатар гун	Кесибвал къалурун	Ктаб	«Хандиз» -хуралай, «намерди з»к1елиз
13 14	Алкьвадар Гъасан Эфенди «Абумуслимаз кагъаз»	2		Мергъамат, мамнун	Мурад-метлеб ачухарун	Урус генералри ийизвай зулумар къалурун	Ктаб	Рассказ ийиз
15 16	Ахцегъ Гъажн «Баку», «Гуьлемет»	2		Чирагъ, утагъ, т1арун, ариф, с ейрдиз, камал, эфсердин дунар, чинар, хъсан жамад, юкъ я шумал, ярум пачагъ	Мана-метлеб чирун	Къилин фикир ачухарун	Ктаб	Чин. 39-41

17 18	Малла Нури «Гъурбат», «Дуъньядиз»	2		Гъариб кас, агъади зурзурда фелек, тагължъар агъар, къан тахъай	Мана- метлеб чирун	Къилин фикир ачухарун	Ктаб	Чин. 43- 45
19	Къалухъ Мирзе «Хандиз жаваб»	1		Вилер къулухъай ава, ц1 ай кутамир чи хуъруък секин, ц1 верек1, уъзденар	Ханарин агъавал къалурун	Шаир кесибрин терефдар тирди къалурун	Ктаб	Чин. 46- 47
20	Ст1ал Сулейман «Къафкъаз»	1		Къафкъаз, ягънагъ, гуълге, ше рик, шилик, терик, къумар	Вилик вахтунин къафкъаздик ай чирун	Къилин фикир ачухарун	Ктаб портрет	Чин. 53- 56
21	Ст1ал Сулейман «Гъарда вичикай хан ийида»	1		Чукъван, канаб, кесеқ, къудух , фекъир, дили-дивана	Шиирдин гъавурда гъатун	Къилин фикир ва мана-метлеб чирун	Ктаб	Чин. 56- 57
22	Алибег Фатахов «Бубадин веси»	1		Хъархъун къулар, къибле пад, рехъ раж, веси- сала, хемисар, искъат1 ар, муъ гъур, эксик, бигъ алай гъисаб жеда	Автордин уъмуърдикай чир хъун	Гъикаядин мана-метлеб чир хъун	Ктаб портрет	Чин. 80- 98
23 24	Хуъруг Тагъир «Гъавадин пагъливан»	2		Тагъсиб, элдин чешне, эсил, къилемиш, сине миш, гакъур, ухункай, малкам ут, зил ат1анай	Мурад- метлеб чир хъун	Къилин фикир ачухарун	Ктаб портрет	Чин. 105- 112
25 26	Абдул Муталибов «Элжекар»	2		Элжекар, чайгъун, перпил- перпил, авагъ хъувун	Дявдин вахтунда дагъустанди н дицегълийр и ч1угур зегъметар къалурун	Къилин фикир къалурун	Ктаб портрет	Чин. 114- 121
27	Абдул Муталибов «Мелик бубадикай къаравилияр»	1		Уъзбаши, шариатдин дуван, кланч1ар, барут, ужуз, зегъле къакъатна, кич1ез- регъуъз, тажубвал, къве чин	Къаравилий рин гъавурда гъатун	Къилин фикир чир хъун	Ктаб портрет	Чин. 121- 128

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа №50»

<p>«Согласовано»</p> <p>Руководитель МО Халифаева Р. А. </p> <p>«5» 09 2023 г.</p>	<p>«Согласовано»</p> <p>Заместитель директора по УВР Омарова З. Р. </p> <p>«5» 09 2023 г.</p>	<p>«Утверждаю»</p> <p>Директор МБОУ СОШ № 50 Гасанова У. М. </p> <p>от «5» 09 2023 г.</p>
---	---	--

**РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ПО ПРЕДМЕТУ
«РОДНОЙ ЯЗЫК (ЛЕЗГИНСКИЙ ЯЗЫК)»**

9 класс

1 час в неделю, 34 часа в год.

ФГОС

*Разработала: учитель родного (лезгинского) языка и литературы
Халифаева Р. А.*

2023-2024 учебный год

9 - КЛАСС

Вири – 34 сят

Эсерар келуниз – 25 сят

Чал гегъеншаруниз - 5 сят

Классдилай къеце келай эсеррикай суьгъбетриз – 4 сят.

Тематик адин раздел	Программадин кьилин мана	Сятери н къадар	Аялрин к'валахдин кьилин жуьреяр
	Гъахъун	1 сят	Художественный литература ва илимдин литература. Художественный литература ва искусство.
XX АСИРДИН ЛИТЕРАТУРА	<p>1960-1985-йисарин литература.</p>	1 сят	<p>Лезгийрин литература 1960–1985-йисара вилик фин: печатдай акъатай ч'ехи эсерар ва абура къарагъарнавай месэляяр ачухарун.</p> <p>Лезги литературадиз стха халкъарин литературайрин таъсир. Урус литературадихъ галаз авай алакъяяр чир хъун.</p> <p>Лезги литературадин халкъчивал ва адан бажарагълу векилар (Къ. Межидов, Ш.-Э. Мурадов, А. Агъаев, З. Ризванов, А. Саидов, М. Гъажиев, И. Гъуьсейнов, Жамидин, А.Алем ва мсб.).</p> <p>Лезги литературадин милли терефар. Адан эсеррай алатай ва алай девирар акун. Лезги литературади къанажагълу инсан тербияламишун.</p>
	<p style="text-align: center;">Шагъ-Эмир Мурадов «Рагъ», «Зул гъарай».</p> <p style="text-align: center;"><i>Литературадин теория</i> Аллитерация ва антитеза.</p> <p style="text-align: center;"><i>Классдилай къеце келдай эсерар</i> <i>ва ктабар</i> Мурадов Ш.-Э. «Инсанвиллиз баркалла!»</p> <p style="text-align: center;"><i>Алава келун патал</i> Ш.-Э.Мурадов. «Вуч кими я?», «Ашукъ я».</p> <p>Проектдин к'валах: «Ш.-Э.Мурадован эсерра т'ебиатдин</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ.</p> <p>«Рагъ» – лирикадин поэма, адан композиция ва кьилин фикир. Поэмадин кьилерин («Рагъ алуькун», «Рагъ кьун» ва мсб.) мана, художественный кьет'енвилер ва вири эсердин кьилин фикир ачухарунин карда метлеб.</p> <p>«Зул гъарай» поэмада т'ебиатдин ва зегъметдин шикилар ч'угун. Зегъметчи инсанрин къаматар ачухарун.</p>

	<p>Абдуллагъ Искендеров «Самур».</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> Гьаким Къурбан. «Къурухчи».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдини яратмишунрин рехъ. «Самур» роман – кьве романдикай ва пуд ктабдикай ибарат тарихдин чӀехи эсер. Романдин сад лагъай ктабда Октябрдин инкьилабдилаь вилик йисара лезги халкъдин залан уьмуьр кьалурун. Девлетлуйри кесибрин чилер кьакъудун. Диндин векилрин гьакъсузвал. Мурсалан, Рамазанан ва Ширинан къаматар. Романдин сюжет, композиция ва чӀал ачухарун.</p>
ДАГЪУСТАДИН ХАЛКЪАРИН ЛИТЕРАТУРА	<p>Муьгъуьдин Чаринов «Бубадин ватан».</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> М. Чаринов. «Сагърай, азизди».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Шиирда лирический игитдиз бубадин ватан дериндай клан хьун. Ватан гзаф кландайвиляй адан тӀебиатни гьакъван гуьрчег акун.</p>
	<p>Хизгил Авшалумов «Зи душман зи къунши я».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Хьвер, зарафат, ягъанат.</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Гьикаяда инсанрик квай чӀуру хесетар: зегъмет таклан хьун, алишверишдал машгъул хьун негъун. Гамбаранни Сары-Самадан къаматар. Гьикаядин художественный кьетӀенвилер: игитди вичи-вич пислемишун, мисалар ишлемишун ва мсб. Гьикаядин кьилин фикир ачухарунин карда ягъанатдинни зарафатдин метлеб ачухарун.</p>
	<p>Абдул-Вагъаб Сулейманов «Танишди», «Пакаман хийирар».</p> <p><i>Алава кӀелун патал</i> А.-В. Сулейманов «Жувакай», «Гъуниб».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Шииррин темаяр, кьилин фикирар ва художественный кьетӀенвилер ачухарун. Ватанпересвилин ва инсанпересвилин гьиссер кьалурун.</p>
	<p>Йиса кьачур чирвилер тикрарун.</p>	1 сят	

ВАТАНДИН ЧЕХИ ДЯВЕДИН ЙИСАРИН ЛИТЕРАТУРА	<p>Гьахьун</p>	1 сят	<p>Ватандин дяведин йисарин (1941-1945) литературадин векилар: Х. Тагьир, С. Мусайиб, А. Муталибов, Къ.Межидов, Н.Агьмед ва мсб. Абурун эсерра дяве негь авун. Ватандин къагьриман рухвайринни рушарин гьиссер, руьгь ва къаматар ачухарун.</p>
	<p>Хуьруьг Тагьир «Гьавадин пагьливан».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Х.Тагьир. «Къегьал хьухь Ватандин!» Забит Ризванов. «Къелечидин шад югь».</p>	2 сят	<p>Х.Тагьيران яратмишунра Ватандин Чехи дяведин тема. Советрин Союздин Игит Валентин Эмироваз бахшнавай поэма. Летчик Эмирован къегьалвилин, Ватандал рикI хьунин, фашистриз акси яз тухвай женгера адан игитвилин тариф авун. Игитдин къамат, ам ачухарнавай такьатар къалурун. Поэмадин художественный къетIенвилер, адай шаирдин устадвал акун.</p>
	<p>Абдул Муталибов «Элжекар».</p> <p><i>Алава келун патал</i> А. Муталибов. «Мелик бубадикай къаравилияр». Гьажибала Къазиев. «Лезги Маресьев».</p>	2 сят	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехь. «Элжекар» поэмадин тема, композиция ва чIал.</p>
ДЯВЕДИЛАЙ ГУЬГЪУЬНИН ЙИСАРИН ЛИТЕРАТУРА	<p>Зияудин Эфендиев «ЯркIижуван руш».</p> <p><i>Алава келун патал.</i> З.Эфендиев. «Гьуьлуьн лепеяр».</p> <p><i>Проектдин кIвалах:</i> ««ЯркIижуван руш» гьикаяда дишегьлидин къисмет.»</p>	1 сят	<p>Ватан хуьзвай лезги аскердин къамат ачухарун. Дяведа телеф хьайи шаиррин (С. Мусайиб, Б. Султанов ва мсб.) эсерар. Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехь. «ЯркIижуван руш» гьикаяда дишегьлидин къисмет: виликдай ва Советрин девирда. Гьикаядин композиция, къилин къаматар ва художественный къетIенвилер. ЧIалан такьатар тайинарун.</p>
	<p>Назир Агьмедов. «Къве рикIин хиялар».</p> <p><i>Алава келун патал</i> Абдул Фетягь. «Къуншияр».</p>	1 сят	<p>Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехь. Гьикаяда къарагьарнавай къанажагьдин важиблу месэла ачухарун. Гуьлуьшанан ва Назиман къаматар къалурун. Гьикаядин къилин фикир ва художественный къетIенвилер тайинарун.</p>

	М.Алигъажи. «Камаллу меслятар».		Тухумда, хзанда агъавалзавай вагъши къанунар русвагъун. Шиирда етимрин сивихъ галайди незвай мукъва-къилийрин къанихвал, инсафсузвал негъун. Бязи фекъи-фахрадиз къве чин алай суьгъбетар, гъерекатар хас тирди ачухарун.
	1917–1941-йисарин литература	1 сят	Чехи октябрдин инкъилаб. Советрин девирдин лезги литература арадал атун. Адан бине кутур зарияр: С. Сулейман, Х. Тагъир, Н. Шерифов, К.Абдуллагъ, А.Фетягъов ва мсб. Абурун эсерра хайи ватан, халкъ азад хъунал шадвал авун. Лезгийрин советрин литература шийи жанрайралди (гъикая, повесть, шиирралди кхъенвай роман, пьеса ва мсб.) девлетлу хъун.
	СтГал Сулейман. «Къафкъаз», «Гъарда вичикай хан ийида».	2 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «Къафкъаз» шиирда девирдин шикилар гун. Шиирдин художественный къетленвилер ва члалан такъатар тайинаун. С. Сулейман – насигъатдин члаларин устад. Сатирадин члаларин къетленвилер тайинаун.
	Гъажибег Гъажибегов. «Адетрин къармахра». <i>Алава келун патал</i> Нуредин Шерифов. «Дяве кланид амукъда тек», «Гележегдин несилриз». Проектдин клвалах: <i>«Адетрин къармахра пьесада куьгъне адетар».</i>	1 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «Адетрин къармахра» пьесадин мана, къилин фикир ва художественный къетленвилер тайинаун. Пьесада куьгъне адетар русвагъ авун.
	Алибег Фетягъов «Бубадин веси». <i>Алава келун патал</i> А. Фетягъов. «Газет».	1 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. «Бубадин веси» гъикаяда Дадашан, Гуьлбичедин, Мегъамед-эфендидин, Жаферан ва Сеферан къаматар ачухарун. Бубадин садакъа гайила, клвалин майишат чуклун. Дадашан хизанди члугур азабар. Куьгъне адетриз акси женг тухунин карда гъикаядин метлеб къалурун.

	<p><i>Алава келун патал</i> М. Али. «Жемятдиз», «Фатмадиз».</p>		« <i>Намерддиз</i> » эсерда ахлакъдин месэла гьялун. Шаирдин намерд инсандиз гузвай къимет. Шиирдин художественный къетленвилер къалурун.
	<p>Алкьвадар Гьасан «Абумуслимаз кагъаз».</p> <p><i>Алава келун патал</i> А. Гьасан. «Азадвал», Нуредин Шерифов. «Гьасан- эфендидикай къве гаф».</p>	1 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Шиирда 1877-йисан бунтарин вахтунда урус генералрин зулум: хуьрер чуклурун, бунтчийриз жазаяр гун. Бунтарин вахтунда къачагъри халкъ тарашун. Шиирдихъ тарихдин рекъяй авай метлеб. Художественный къетленвилер тайинарун.
	<p>Ахцегъ Гьажи «Баку», «Гуьлемет».</p> <p><i>Алава келун патал</i> А. Гьажи. «Кесибдиз».</p>	1 сят	Шаирдин уьмуьрдикайни яратмишунрикай малуматар гун. « <i>Баку</i> » шиирда капиталист шегьердин къамат ачухарун. Рабочий класдин къаматдин эсерлувал. Шиирдин члалан гуьрчегвал къалурун. « <i>Гуьлемет</i> » шиирда зарафат ва хъвер. Эсердин художественный къетленвилер тайинарун.
	<p>Малла Нури «Гьурбат», «Дуьньядиз».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Веревирдилмдин лирика</p>	1 сят	Шаирдин куьруь биография гун. Шииррин темаяр, эцигнавай месэлаяр ва къилин фикирар къалурун. Малла Нуридин эсеррин художественный къетленвилер тайинарун.
ДАГЪУСТАДИН ХАЛКЪАРИНЛИТЕРАТУРА	<p>Кьалухъ Мирзе «Хандиз жаваб».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Уьмуьрдин гьакъикъят ва художественный къундарма.</p>	1 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Шиирда девлетлуйри уьзденрин чилер къун. Халкъдин наразивал къалурун. Девлетлуйрин гьахъсузвал ва къанихвал ачухарун. «Хандиз жаваб» шиир тесниф авуналди шаирди вич кесибрин терефдар тирди къалурун. Шиирдин художественный такъатар ва къилин фикир тайинарун.
	<p>Мунги Агьмед «Шаир ва фекъи».</p> <p><i>Литературадин теория</i> Реализм.</p> <p><i>Алава келун патал</i> М. Агьмед. «Жегьил къубачивийрин мани».</p>	1 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Мунги Агьмеда вичин девирдин адетар: садбур кеф-кефина, муькуьбур гишила яшамиш хъун, русвагъун. Муьгьуьббатдикай члалар теснифзавай арини халкъ авамвиле хуьзвай фекъи сад-садаз къаншар эцигун. Шиирдин къилин фикир ачухарун.
	<p>Инхови Алигьажи «Гишин жанавурар хъиз».</p> <p><i>Алава келун патал</i></p>	1 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. « <i>Гишин жанавурар хъиз</i> » шиирда дагъви лежберрин агъур яшайиш къалурун.

	<p><i>эсерар ва ктабар</i> Етим Эмин. Хкягъай шиирар. Проектдин кIвалах: <i>«Миграгъ Къемеран</i> <i>яратмишунар»</i></p>		
XVII-XVIII АСИРРИН ЛИТЕРАТУРА	<p>Къуьчхуьр Саид <i>«Агъадиз», «Мани лагъ,</i> <i>ашукъ!».</i></p> <p><i>Алава кIелун патал</i> Къ.Саид. «Алатна». Гъ.Къурбан. «Гъай тахъай гъарай».</p>	2 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. <i>«Агъадиз», «Мани лагъ, ашукъ!»</i> шииррин кьилин фикирар. Абур туькIуьр хьунин кьетIенвилер ачухарун. Къ. Саидан яратмишунрин художественный кьетIенвилер, тарихдихъ галаз авай алакъя тайинарун.
XIX-XVIII АСИРРИН ЛИТЕРАТУРА	<p>Мирзе Али <i>«Къеледай», «ЗатI туш».</i></p> <p><i>Алава кIелун патал</i> Сфи-эфенди. «Секинсуз Ярагъ Мегъамедаз», «Эренлер».</p> <p><i>Классдилай къеце кIелдай</i> <i>эсерар ва ктабар</i> Саидов А. Уьмуьрдин жилет.</p>	1 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Шииррин темаяр, эцигнавай, месэлаяр ва художественный кьетIенвилер тайинарун.
	<p>Миграгъ сфи-эфенди <i>«Ярагъ Мегъамедаз».</i></p>	1 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Шииррин темаяр, эцигнавай, месэлаяр ва художественный кьетIенвилер тайинарун.
	<p>Етим Эмин <i>«Бахтсузвал», «Къавумдиз».</i></p> <p><i>Литературадин теория</i> Лирикадин жанраяр: общественно-политический, философский, муьгъуьббатдин ва маса лирика.</p> <p><i>Алава кIелун патал</i> Е.Эмин «Алкьвадар Гъасан-эфендидиз», «Акваз кIан я». Шихнесир Къафланов. «Алагуьзли». ГъКъурбан. «Дили дуьнядин чирагъ»</p>	2 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Шииррин темаяр, эцигнавай, месэлаяр ва художественный кьетIенвилер тайинарун. Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Эминан лирика. Халкъдин ацукъун-къарагъун къалурзазай шиирар («Бахтсузвал», «Къавумдиз» ва мсб.). Шаирди классрин арада авай зидвилер ва женг, пачагъдин сиясатдиз акси гьерекатар къалурун. Е.Эминан эсеррин художественный кьетIенвилер: чIал халкъдиндаз мукъва хьун, шииратдин жуьрейрин девлетлувал, рифмайрин дуьзгуьнвал, шиирар къушма уьлчмедал кхьин.
	<p>Мазали Али <i>«Хандиз», «Намерддиз».</i></p> <p><i>Литературадин теория</i> Художественный къамат.</p>	1 сят	Заридин уьмуьрдинни яратмишунрин рехъ. Шаир хандиз, адан гъахъсуз гьерекатриз акси экъечIун. Эсердин лирический игитрин къаматар. «Хандиз» шиирдин чIалан такъатар ва кьилин фикир.

9 – КЛАСС

Вири сятерин къадар – 34 сят, гъафтеда 1 сят.

Са классда темаяр чирунин сергъятрин къене программадин курс дегиш хъун мумкин я. (Тема чирун патал сятерин къадар тимилаарун\гзафарун, геж\фад гун мумкин я).

Программадин материал чирун – 21 сят.

Контрольный диктант – 4 сят.

Чал гегъеншарун – 9 сят.

№	Тема	Мана	С. къ.	Келунин кваллахдин характеристика
1	Лезги чIал V-VIII классра кIелайбур тикрарун	Лезги чIалакай умуми информацияр. <i>ЧIТ. Азад темадай сочинение кхьин.</i>	1	Инсандин уьмуьрда, обществода лезги чIалан везифаяр къатIунун.
		VIII лагъай классда кIелай метериалар тикрарун. <i>(К.Д.) Грамматикадин тапиуругъар кваз контрольный диктант. ГъалатIрин винел кIвалах.</i>	1	Аядрин чирвилер ва алакьунар ахтармишун.
2	Текст ва адан лишанар (умуми нетижа). Текстинин манадин анализ (умуми нетижа)	Текст ва адан къилин лишанар. ЧIалан жуьрейрин къетIенвилер. Текстина малуматар туькIуьр хъувун. Яб акалай ва я кIелай текст галай-галайвал, куьруьдаказ ва хкъяна кхьин. Презентациядин жуьреда ганвай темадай малуматар гун.	1	Текст анализ авун: текстинин тема ва къилин мана тайинаарун ва баянар гун; текстинин къилин манадиз килигна къил (тIвар) хкъягун. Текстинин мана, адан тIварцIай (заголовокдай), къилин (ключевые) гафарай, текстинин эхир къилий виликамаз лугъун. Текстинай хабардин, фикирар лугъунин, шикилар чIугунин чIукар жагъурун. КIелай ва я яб акалай текстиниз хуралай ва я кхъена жуван фикирар лугъун, адаз къимет гун. КIалахда словарар, справочный литература ишлемишун.

3	<p>Стилистика ва чӀалан культура</p>	<p>Стиль ва стилистика: мана-метлеб, стилрин жуьреяр. Рахунрин стиль. Илимдин стиль. Литературадинни искусстводин стиль. Официальный стиль. Стилдин кьетӀенвилер ва такьатар. Стилистикадин истемешунар. ЧӀалан культура: умуми информация, литературный чӀалан лексикадиз, орфографиядиз, морфологиядиз, синтаксисдиз, стилистикадиз талукь нормаяр вилив хуьн. <i>ЧӀГ. Искусстводин имаратдиз талукь темадай сочинение-шикил кхьин.</i> <i>Проектдин кӀвалах: «Лезги чӀалан литературный ва диалектрин чӀалар».</i></p>	2	<p>Жуьреба-жуьре текстерин стиль тайинарун, абур литературный чӀалан нормайрив кьун ачухарун. Жуьреба-жуьре стилра синонимар ва маса такьатар ишлемишун. Официальный стилдин текстер туькӀуьрун (арза, гьавурда твадай чар, характеристика, автобиография). Илимдин темадай доклада рва рефератар туькӀуьрун. Словарар ишлемишун. Проектдин кӀвалах таммарун.</p>
---	--------------------------------------	---	---	--

4	Сложный предложение. Сложносочиненный предложение	<p>Сложный предложение: мана-метлеб, жуьреяр, алакьаламишдай такьатар (союзар, интонация, глаголдин формаяр, союзвилин гафар). Сложносочиненный предложенидикай умуми информация. Союзар квачир сложносочиненный предложенияр ва абура пунктуациядин лиша нар. Союзар (галкьурунин, паюнин, кьаршивилин) квай сложносочиненный предложенияр ва абура пунктуациядин лиша нар.</p> <p><i>Ч/Г. Жува хьянавай темадай гьикаядин жуьредин сочинение кхьин.</i></p> <p><i>Ч/Г. Ганвай темадай изложение кхьин.</i></p> <p><i>(К.Д.) Грамматикадин тапшуругьар кваз контрольный диктант. ГьалатIрин винел кIвалах.</i></p>	4	<p>Простой ва сложный предложенияр кьатIуниз хьун. Сложный предложенийрин грамматикадин дибар жагьурун. Текстинай сложный предложенияр, абурун жуьреяр, алакьаламишнавай такьатар тайинарун.</p> <p>Сложносочиненный предложенийрин паярин арада жедай алакьайрин жуьреяр: галкьурунин, кьаншарвилин, паюнин чир хьун, абур предложенийрай чара авун.</p> <p>Союзар кваз ва квачиз сложносочиненный предложенияр туькIуьрун. Текстина пунктуациядин лишанар эцигун ва абур ачухарун.</p> <p>Десте кIвалахун, художественный литературадай сложносочиненный предложенияр жагьурна кхьин, абур анализ авун.</p> <p>Фикир авунин сочинение кхьин. Тестовый кIвалах таммарун.</p> <p>Предложенияр синтаксисдин разбор авун.</p>
---	---	---	---	---

5	Сложноподчиненный предложение	<p>Сложноподчиненный предложение: мана-метлеб, паяр (кылинди ва табийди). Кылин предложение ва ам тайинардай саягъар. Табий предложение ва адан жуьреяр: изъяснительный, определенидин, обстоятельстводин. Изъяснительный (ачухардай ва я баян гудай) табий предложение: мана-метлеб, алакъаламишдай такъатар, пунктуациядин лишанар ва сложный предложенида адан чка. Определенидин табий предложенида: мана-метлеб алакъаламишдай такъатар, пунктуациядин лишанар ва сложный предложенида адан чка. Обстоятельстводин табий предложенийрикай умуми информация. Мана-метлебдиз, алакъаламишзавай такъатриз килигна обстоятельстводин табий предложенийрин жуьреяр: кардин тегьердин, мураддин, сеbebдин, вахтунин, нетижадин, шартлунин, къаршивилин, гекъигунин ва дережадин табий предложенияр. Сложный предложенийра абурун чка ва пунктуациядин лишанар. Къвед ва я са шумуд табий предложение квай сложноподчиненный предложенияр ва абура пунктуациядин лишанар.</p> <p><i>Ч.Г. Са тайин тир темадай изложение кхьин.</i></p> <p><i>(К.Д.) Грамматикадин ташуругъар кваз контрольный диктант.</i></p> <p><i>ГъалатIрин винел кIвалах.</i></p> <p><i>Проектдин кIвалах:</i></p> <p><i>«Художественный эсерра сложноподчиненный предложенияр».</i></p>	14	<p>Текстина союзар, союзвилин гафар ишлемишун, абурун везифаяр ачухарун, табий предложенийрин жуьреяр тайинарун.</p> <p>Табий предложенийрин жуьреяр: ачухардайбур, определение тирбур ва обстоятельстводин бур чир хьун, абур предложенийра квелди тафаватлу ятIа кьатIуниз хьун.</p> <p>Обстоятельстводин табий предложенийрин жуьрейриз суалар гун. Табий предложение кылиндахъ галаз алакъалу жезвай союзар, союзвилин гафар къалуриз хьун.</p> <p>Обстоятельстводин табий пай квай сложноподчиненный предложенидин схема чIугун.</p> <p>Обстоятельстводин табий предложенийрин жуьреяр кваз предложенияр туькIуьрун.</p> <p>Сложноподчиненный предложенияр туькIуьрун, абур синтаксисдин разбор авун ва абурун схемаяр чIугун.</p> <p>Аялрин чирвилер ва алакъунар ахтармишун.</p> <p>Жуьтдин ва десте кIвалахда иштарак авун.</p> <p>Проектдин кIвалах тамамарун.</p>
---	-------------------------------	---	----	---

6	Союзар квачир сложный предложенияр	Союзар квачир сложный предложенияр паярин алакъяар ва талукъвилер. Союзар квачир сложный предложенияр пунктуациядин лишанар (запятой, точкани запятой, кве точка, тире). <i>Ч/Г. Шикил чулугун квай тамам сочинение кхьин.</i>	4	Союзар квачир сложный предложенияр туклуьрун. Союзар квачир сложный предложенияр синтаксисдин разбор авун, абурун паярин арада алакъяар тайинарун ва ачухарун.
7	Какахъай жуьредин сложный предложенияр	Какахъай жуьредин сложный предложенияр рикай умуми информация. И предложенияр паярин арада галктурунин ва табийвилин алакъя ва пунктуациядин лишанар. <i>Ч/Г. Са тайин тир темадай изложение кхьин.</i>	3	Текстина какахъай жуьредин сложный предложенияр тайинарун. Союзар квачир сложный предложенияр синтаксисдин разбор авун, пунктуациядин лишанар эцигнавай саягъ ачухарун. Аялрин чирвилер ва алакъяунар ахтармишун
8	Дуьз ва кирс речь квай предложенияр	Дуьз ва кирс речрикай умуми информация. Дуьз речь ва автордин гафарин чка. Дуьз ва кирс речь квай предложенияр пунктуация ва пунктуациядин лишанар. Дуьз речь кирс речдиз элкьюьрунин къайдаяр. Цитатаяр ва абур кхьинра чара авун. <i>Ч/Г. Тезисар кхьин.</i> <i>Проектдин кваллах: «Лезги члалаш машгьул тир алимар».</i>	3	Дуьз речь, диалог кваз текстер туклуьрун, абур эсерлувилелди келун ва автордин гафар интонациядалди чара ийиз алакъяун. Дуьз речь кирс речдиз, кирс речь дуьз речдиз элкьюьрун. Цитатаяр кхьинра ишлемишун. Проектдин кваллах тамамарун.
9	Йисан къене келай материалар тикрарун	Вилик квай классра келай материалар тикрарун. <i>Ч/Г. Муаллимди тайинарнавай темадай сочинение.</i> <i>(К.Д.) Грамматикадин тапшуругъар кваз контрольный диктант. ГъалатIрин винел кваллах.</i>	1	Йисан къене келнавай материалар тикрарун. гъар жуьредин предложенияр туклуьрун. Сложный предложенияр паяриз ва паяр чеб членриз разбор авун. Сложный предложенияр синтаксисдин разбор авун. Аялрин чирвилер ва алакъяунар ахтармишун.
	Всего:	Программадин материал чирун – 21 с. контрольный диктантар – 4 с.; члал гегьеншарун – 9 с.;	34с.	